

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาคลื่นวิทยุชุมชนคนบางเตน FM 98.75 MHz ได้กำหนดแนวทาง โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. การพัฒนาชุมชน
2. ทฤษฎีการสื่อสาร
3. หลักการสื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนา
4. แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน
5. ความเป็นมาของวิทยุชุมชนคนบางเตน คลื่น FM 98.75 MHz
6. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาชุมชน

1. ความหมายของการพัฒนา

1.1 ความหมายตามรูปศัพท์ โดยรูปศัพท์ คำว่า “การพัฒนา” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Development” แปลว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยงตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ (ปกรณีย์ ปรียากร, 2542, หน้า 5)

1.2 ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ นักพัฒนาบริหารศาสตร์ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” เป็น 2 ระดับ คือ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบกระทำการให้ดีขึ้น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว และในความหมายอย่างกว้าง คือ การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบกระทำการทั้งในด้านคุณภาพปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อม ๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

1.3 ความหมายทางเทคโนโลยี “การพัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบของอุตสาหกรรมและการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยมเป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2534, หน้า 95) หรือ การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยี

1.4 ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ “การพัฒนา” หมายถึงการชักชวนหรือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการปฏิบัติตามแผนการและโครงการที่คาดหวังไว้อย่างจริงจังและเป็นตามลำดับขั้นต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจรไม่มีการสิ้นสุด

1.5 ความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ว่า การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Means) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือ คุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคมดีขึ้น

จากความหมายในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า “การพัฒนา” นั้นต่างมีความหมายทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไป หากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงาน โดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง

2. ลักษณะของการพัฒนา

เมื่อการพัฒนามีลักษณะที่กำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชาทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

2.1 เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น คุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านการพัฒนาบริหารศาสตร์

2.2 มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่งได้

2.3 มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

2.4 เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเตรียมการไว้ล่วงหน้า

2.5 เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

2.6 เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริง จึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

2.7 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการ และคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเอง และสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

2.8 ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งของของมนุษย์นั่นเอง

2.9 มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการ ได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิด การเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ หรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

2.10 สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์สังคม และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการพัฒนาเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ ๆ อยู่เสมอ (สนั่น ปัทมทิน, 2538, หน้า 52)

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการนำคำว่า “การพัฒนา” มาใช้ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแตกต่างกันออกไปหลายแนวความคิด ซึ่งอาจจำแนกได้ ดังนี้

3.1 แนวความคิดแบบวิวัฒนาการ (Evolution) เป็นการนำการพัฒนาไปใช้อธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวความคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความก้าวหน้า (Progress) มาก

3.2 แนวความคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคตอันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแข่งขันทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป (Reformation) คือเฉพาะในโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ (Revolution) คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

3.3 แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ (Economic) นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย (Modernization) และการเจริญเติบโต (Growth) มาก

3.4 แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) เป็นแนวคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการเหล่านี้ว่า “การพัฒนา”

3.5 แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม (Social Conflict) เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนาในแนวความคิดนี้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2534, หน้า 93 - 94)

3.6 แนวความคิดแบบการพัฒนาชุมชน (Community Development) เป็นแนวความคิดที่องค์การสหประชาชาตินำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ในเรื่องความเป็นมาของการพัฒนา กล่าวคือ การให้คนและกลุ่มคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับผลของการพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน

4. ความหมายของชุมชน

“ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำหนึ่งว่า “ประชาคม” แต่นิยมใช้คำว่า ชุมชนกันมากกว่า

ประเวศ วะสี (2541, หน้า 13) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของชุมชนแตกต่างกันออกไป โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายตามรูปศัพท์ และอาจหมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่าง ๆ ด้วย

2. ชุมชน หมายถึง พื้นที่ หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

3. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคม ที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกัน ในระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอาชีพต่าง ๆ พรรคการเมือง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีการพึ่งพาอาศัยเอื้ออาทรต่อกัน ติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจกันได้ และมีวัตถุประสงค์ ไปในทิศทางหรือเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน

5. ลักษณะของชุมชน

จากความหมายของชุมชน อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้ (สุรสิทธิ์ วิทาร์ฐ, 2549, หน้า 14)

5.1 เป็นการร่วมกันของกลุ่มคน ในรูปของกลุ่มสังคม กล่าวคือ สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม หรือมีปฏิริยาโต้ตอบกันทางสังคม เอื้ออาทรต่อกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

5.2 สมาชิกของชุมชนมีลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น โครงสร้างของประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ อัตราการเกิด อัตราการตาย การอพยพโยกย้ายถิ่น เป็นต้น

5.3 มีอาณาบริเวณ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย หรือเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกและกลุ่มสังคม ส่วนขนาดของชุมชนอาจมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกในกลุ่มสังคม และขนาดของอาณาบริเวณเป็นสำคัญ เช่น เผ่าชน ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล ไปจนถึงประเทศและโลก

5.4 มีลักษณะเป็นการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เช่น บรรทัดฐานทางสังคม สถาบันทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

5.5 สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคม คือ มีการติดต่อสัมพันธ์กันมีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์แบบพบปะกัน โดยตรงซึ่งจะนำไปสู่การใช้ชีวิตในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ หรือแบบตัวใครตัวมัน

5.6 สมาชิกมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

5.7 สมาชิกได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน

5.8 สมาชิกมีระบบการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อทำให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน

6. ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีที่มาจากคำว่า “การศึกษามวลชน” (Mass Education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมแอฟริกัน (Mass Education in African Society) ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยได้นำเสนอต่อรัฐบาล เมื่อปี ค.ศ. 1944 รายงานฉบับนี้เสนอแนะให้รัฐบาลประเทศไทย กำหนดนโยบายการปกครองอาณานิคมในทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง เพื่อสร้างความรัก ความศรัทธา และความจงรักภักดีแก่ประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่ไม่ได้รับความนิยมมากนัก เพราะคำว่า “มวลชน” มีความหมายในทางการเมืองมากเกินไป และคำว่า “การศึกษา” ในประเทศต่าง ๆ ก็ให้ความหมายได้หลายประเด็นเมื่อแปลความหมายเป็นภาษาท้องถิ่นของแต่ละประเทศก็อาจจะมีความแตกต่างกัน และเกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้ คำว่า “การพัฒนาชุมชน” ถูกนำมาใช้แทนคำว่า “การศึกษามวลชน” เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1948 โดยที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองประเทศในทวีปแอฟริกา (African Administration) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532, หน้า 11)

6.1 การพัฒนาชุมชนเป็นคำกลาง ๆ ที่ทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ ไม่ว่าจะประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบอบใดและใช้เศรษฐกิจระบบใด เพราะทุกประเทศมีชุมชน และการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ

6.2 คำว่า “การพัฒนาชุมชน” เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1948 หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงแล้วประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคม โดยเฉพาะประเทศไทยได้พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสม เพื่อนำมาใช้บริหารและปกครองดินแดนในอาณานิคมของตน การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างได้ผล จึงทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้น

6.3 หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยประเทศอื่นเกิดความตื่นตัวเรื่องอธิปไตยในการปกครองตนเอง จึงเกิดประเทศเอกราชใหม่ ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ประเทศเหล่านี้ยังด้อยพัฒนาล่าหลังในด้านต่าง ๆ จึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

6.4 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นักเศรษฐศาสตร์กำหนดคำว่า “การพัฒนา” ขึ้นใช้ และได้รับความนิยมนแพร่หลายในระดับหนึ่งแล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นักวิชาการสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

6.5 องค์การสหประชาชาติยอมรับและสนับสนุน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ประสบปัญหาจากภัยของสงคราม และผลต่อเนื่องจากการเรียกร้องเอกราชและการแยกตัวของประเทศอาณานิคม องค์การสหประชาชาติจึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นสากล คือ ใช้กันทั่วไปทุกประเทศ โดยได้กำหนดความหมายหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนขึ้นใช้ร่วมกัน ทั้งยังกำหนด “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” ระหว่างปี ค.ศ. 1960 – 1969 ขึ้นเป็นครั้งแรกและยังให้ปี ค.ศ. 1970 – 1979 เป็น “ทศวรรษที่ 2 แห่งการพัฒนา” ติดต่อกันอีกด้วย นับเป็นการสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

6.6 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งตามอุดมการณ์ และลัทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีประชาธิปไตย กับกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทั้งสองกลุ่มต่างแข่งขันกันพัฒนาประเทศตามอุดมการณ์และวิธีการของตน มีแผนและโครงการพัฒนาที่ชัดเจน ที่สำคัญ คือ ได้นำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย ซึ่งนำโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มีปรัชญาและแนวคิดในเรื่องของการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งตรงกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน จึงสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

7. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศและประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความหมายได้อย่างคล้ายคลึงกัน ดังนี้

7.1 ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. 1948 ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและเกิดจากความคิดริเริ่มของประชาชน แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2539, หน้า 10)

7.2 องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1955 ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง โดยความคิดริเริ่มของประชาชน ในชุมชน ปีต่อมาได้ปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานเข้าเป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

7.3 องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา (The United States Agency For International Development: AID) ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. 1955 ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคล มีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหานั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2539, หน้า 11)

7.4 นักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมายไว้ในทำนองเดียวกันว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติการ ก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา ตลอดจนขอความช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐบาลหรือองค์กรอาสาสมัครอื่น ๆ อันเป็นการร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ต้องการระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่น่ามาสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย การช่วยตนเอง การให้ความสำคัญต่อความต้องการแท้จริงของประชาชน ลักษณะของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและลักษณะอื่น ๆ ของชุมชนแห่งนั้นเป็นส่วนรวม

7.5 กรมการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การพัฒนาชุมชน” คือ การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกกับความต้องการของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 1)

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการให้คนและกลุ่มคนในชุมชนมีศักยภาพเพียงพอและร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้ ทั้งการใช้พลังของชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

8. ลักษณะของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน มีความเป็นมา ปรัชญา แนวความคิด ความหมายที่เป็นของตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะของการพัฒนาชุมชน ได้ดังนี้ (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2549, หน้า 25)

8.1 เป็นการดำเนินงาน โดยคนและใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ ไม่พึ่งพาบุคคลหรือทรัพยากรนอกชุมชน นอกจากนี้มีความจำเป็นจริง ๆ คือ เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น

8.2 เป็นการร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน คนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือคนในชุมชนกับภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จตามขีดความสามารถที่มีอยู่

8.3 การเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมาย หรือทิศทางสามารถควบคุมความสมดุลที่จะเปลี่ยนแปลงได้ กำหนดปริมาณคุณภาพและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมได้

8.4 เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์ ตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

8.5 เป็นการพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง บุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนให้ได้มาตรฐานตามที่ต้องการ

8.6 เป็นกระบวนการในการศึกษา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในชุมชน ให้มีคุณภาพและมีความพร้อมที่จะรองรับการพัฒนา

8.7 เป็นกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นการฉีกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือพลังของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

8.8 เป็นการนำกลวิธีหรือวิธีการต่าง ๆ มาใช้ เช่น การใช้ตัวนำการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงเจตคติ การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่ม การเสริมสร้างทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นต้น จึงมีลักษณะเป็นการผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน

8.9 มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนเป็นของคนในชุมชน ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน เป็นการให้สิทธิเสรีภาพ อิสรภาพ เสมอภาค และภราดรภาพในชุมชน ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชน

เป็นการดำเนินงานโดยคนและกลุ่มคนเป็นจำนวนมาก การทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จนั้น ต้องนำวิธีการแบบประชาธิปไตยมาใช้จึงจะประสบผลสำเร็จ (ยงยุทธ รักษาศรี, 2532, หน้า 19)

9. แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

9.1 คนเป็นทรัพยากรที่มีค่าและมีความสำคัญมากที่สุด ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน เชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชน เป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือพัฒนาคนให้มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

9.2 การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผลและร่วมรับผิดชอบที่เกี่วกัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

9.3 การช่วยเหลือตนเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและ พลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของ ประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจาก ภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ (ประเวศ วะสี, 2541, หน้า 10)

9.4 การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประ โยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชน นั้น ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพา จากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนา ของประชาชนในชุมชน

9.5 การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิ และเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงาน นอกชุมชนการดำเนินงานพัฒนาตามขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวคิดนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธี

ให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในการระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

9.6 ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งทางด้านบุคลากรงบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้นการจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้การสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้ จะต้องเป็นส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

9.7 การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนคือการช่วยเหลือตนเองการใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

9.8 การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการไปพร้อมกันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนนั้นมีหลากหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

9.9 ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น (เสถียร เขยประทับ, 2539, หน้า 46)

ทฤษฎีการสื่อสาร

1. ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสารที่ใช้ในปัจจุบัน คือ คำว่า “Communication” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Communis” ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Commonness” หมายถึง ความเหมือนกันหรือความเข้าใจร่วมกัน สำหรับการสื่อสารนี้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สมควร กวียะ (2540, หน้า 209) กล่าวว่า การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือ การส่งและรับข่าวสารทั้งสองฝ่าย ระหว่างสมองซีกซ้ายหรือซีกขวา หรือส่วนบนกับส่วนล่างหรือระหว่างองค์กรชีวิต เช่น มนุษย์หรือสัตว์ เป็นกระบวนการของชีวิตและของสังคม ที่นำไปสู่การมีความรู้ ความคิด หรือพฤติกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดสภาพพร้อมกันเป็นหนึ่ง เป็นรากศัพท์ตามภาษาละติน Com คือ เหมือน รวมกับ un คือหนึ่ง ในประเทศศรีลังกา แปลคำ Communication ว่า สันนิเวทนา คือ ความรู้ร่วมกัน พร้อมกัน ตามรากศัพท์ของภาษาบาลี

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของการสื่อสารทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันบ้าง โดยเข้าใจว่า การสื่อสารคือการที่มีผู้ส่งส่งรหัสอย่างหนึ่งออกไปแล้วเป็นที่รับทราบของอีกฝ่ายหนึ่งก็นับว่าเป็นการสื่อสาร หรือสามารถสรุปรวมความหมายอย่างง่ายได้ว่า การสื่อสาร หมายถึง การที่ผู้ส่งสารนำสารไปยังผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่เรียกว่าสื่อแล้วอาจจะมีผลสะท้อนกับจากผู้รับสารหรือไม่ก็ได้ ซึ่งอาจมีการแยกย่อยเป็นการสื่อสารทางเดียวหรือสองทาง ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารนั้น ๆ

2. วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

การสื่อสารมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันระหว่างบุคคลสองฝ่ายหรือผู้รับสารกับผู้ส่งสาร เมื่อปลายศตวรรษที่ 18 นักจิตวิทยาในกลุ่ม Faculty Psychology ได้กล่าวว่า การสื่อสารมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการ คือ เพื่อประเทืองปัญญา และ เพื่อประเทืองอารมณ์ แต่ในปัจจุบันการสื่อสาร ได้มีวัตถุประสงค์ที่กว้างกว่านั้น นั่นคือ เพื่อประเทืองปัญญา เพื่อประเทืองอารมณ์ เพื่อบอกกล่าวแนะนำ เพื่อชักชวน และเพื่อแจ้งข่าวสารในการสื่อสาร จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ได้แก่ เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) เพื่อสอนหรือเพื่อให้การศึกษา (Teach or Educate) เพื่อสร้างความพอใจหรือความบันเทิง (Please or Entertain) เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose of Persuade)

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร ได้แก่ เพื่อทราบ (Understand) เพื่อศึกษา (Learn) เพื่อหาความสุขสบายใจ (Enjoy) เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide)

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ค่อนข้างที่จะสอดคล้องกัน ซึ่งหากผู้ส่งสารส่งสารออกไปยังผู้รับสารแล้ว ผู้รับสารสามารถรับสารได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร ก็ถือว่า การสื่อสารนั้นถูกต้องสมบูรณ์ แต่หากผู้รับสารไม่สามารถรับสารได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารก็นับว่า การสื่อสารนั้นล้มเหลวหรือผิดพลาด ซึ่งจะสามารถพิสูจน์ได้จากผลสะท้อนกลับจากผู้รับสารนั่นเอง

3. ทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการสื่อสาร เป็นแนวคิดที่มีพัฒนาการมาจากสาขาวิชาต่าง ๆ หลายสาขา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2492 ดังนั้นทฤษฎีการสื่อสารจึงมีความเป็นสหศาสตร์ว่าด้วยกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ โดยการอธิบายการสื่อสารนั้นได้อ้างอิงทฤษฎีในศาสตร์สาขาอื่น ๆ การอธิบายปรากฏการณ์ทางการสื่อสารจึงได้มีผู้สร้างเป็นแบบจำลองขึ้น เพื่อใช้อธิบายการทำงานของ การสื่อสารอย่างง่าย ๆ แบบจำลองนั้นก็คือ ตัวแทนของการสื่อสารนั่นเอง Bill และ Hardgrave ให้ความหมายของแบบจำลองว่าเป็นตัวแทนหรือคำอธิบายของโลกแห่งความจริงในรูปของทฤษฎี และทำให้ง่ายแก่การเข้าใจ ส่วน Bamlund ให้ความหมายของแบบจำลองว่าเป็นความพยายามสร้าง หรือทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งของหรือแรงดันที่กำลังศึกษาอยู่ในรูปของสัญลักษณ์หรือ ภาพหรือสิ่งที่มีตัวตนมองเห็นได้ ดังนั้นการอธิบายทฤษฎีการสื่อสารจึงนำแบบจำลองการสื่อสาร มาอธิบายถึงองค์ประกอบและโครงสร้างของการสื่อสาร ดังต่อไปนี้

สมัยก่อนคริสตกาล อริสโตเติล (Aristotle) ได้คิดรูปแบบการสื่อสารเป็น 3 ส่วน คือผู้พูด (Speaker) เนื้อเรื่องที่พูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) ซึ่งรูปแบบการจำลองของอริสโตเติลนับว่าเป็นแบบจำลองคลาสสิก (Classical Model) ซึ่งเป็นแม่แบบให้แก่แบบจำลองการสื่อสารแบบอื่น ๆ แม้ว่าแบบอื่นจะมีความสลับซับซ้อนกว่าแบบการสื่อสารของอริสโตเติลก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์ประกอบทั้ง 3 ประการ คือ ผู้พูด คำพูด และผู้ฟัง นั้นปรากฏอยู่ในแบบจำลองยุคหลังทั้งสิ้น ในรูปของผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร ตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2491 ลาสเวล (Harold Lasswell) ได้ศึกษาการสื่อสารเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ได้สร้างรูปแบบการสื่อสารที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ ผู้รับสาร และผลของการสื่อสารขึ้น

ในปี พ.ศ. 2492 Shannon และ Weaver ได้คิดแบบจำลองการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยเพิ่มองค์ประกอบของการสื่อสารจากองค์ประกอบของอริสโตเติลขึ้นไปอีก 2 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ แหล่งข่าว (Source) ตัวส่ง (Transmission) สัญญาณ (Signal) ตัวรับ (Receiver) และ จุดหมายปลายทาง (Destination)

แหล่งข่าวในที่นี้เปรียบเหมือนผู้พูดในขณะที่สัญญาณและจุดหมายปลายทางเปรียบเสมือนเนื้อหาสาระและผู้ฟังตามลำดับ ดังนั้นส่วนที่เพิ่มเติมมาคือ ตัวส่งกับตัวรับข่าวนั่นเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2548, หน้า 43)

3.1 ทฤษฎีการแพร่กระจายข่าวสารของสื่อมวลชน

การสื่อสารมวลชน หรือการส่งข่าวสารไปยังผู้รับจำนวนมากในเวลาพร้อมกัน โดยผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ มีลักษณะการกระจายหรือการไหลของข่าวสารในแบบต่าง ๆ กัน อันมีผลต่ออิทธิพลของบุคคลหรือการกระจายตัวของข่าวสารมีด้วยกัน 4 ทฤษฎี หรือ 4 รูปแบบ ดังนี้

3.1.1 ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Model) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า สื่อมวลชนเข้าถึงผู้รับสาร โดยตรงข่าวสารที่เสนอทางสื่อมวลชนสามารถไปถึงมวลชนโดยตรงและมีผลทันทีต่อผู้รับในแบบเดียวกับการฉีดยา ดังนั้นผู้รับสารจึงได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชนโดยตรง หลักฐานที่นักวิจัยเชื่อว่าสื่อมวลชนมีผลโดยตรงต่อผู้รับ ได้แก่ บทบาทของหนังสือพิมพ์ก่อนสงครามระหว่างอเมริกาและสเปน และการโฆษณาชวนเชื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ทำให้เกิดสงครามได้

3.1.2 ทฤษฎีการไหลกระจายสองขั้น (Two - step Flow Model) ทฤษฎีนี้ได้อธิบายว่า ข่าวสารหรือความคิดจะไหลกระจายจากสื่อมวลชนไปยังบุคคลที่เรียกว่าผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leaders) และผู้นำความคิดเห็นจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชนผู้รับสารทั่วไป การไหลของข่าวสารในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับการแพร่หรือกระจายอิทธิพลด้วย ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสื่อมวลชนไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้รับสารทั่วไป ผู้นำความคิดเห็นนี้หมายถึง ผู้นำที่ไม่เป็นทางการหรือได้รับตำแหน่งแต่งตั้งเป็นทางการ อาจจะเป็นครูในหมู่บ้าน เป็นเพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้านหรือใครก็ได้ที่คนในกลุ่มให้ความเชื่อถือไว้วางใจ ผลการวิจัยต่าง ๆ ได้สรุปถึงลักษณะผู้นำความคิดเห็นเหล่านี้ไว้หลายประการ เช่น เป็นผู้รับสื่อมวลชนต่าง ๆ สูงกว่าผู้อื่น ติดต่อกับเจ้าหน้าที่เผยแพร่บ่อย เดินทางออกนอกชุมชนบ่อย ๆ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากกว่าคนอื่น ติดต่อบปะกับชาวบ้านเป็นประจำ ยอมรับนวัตกรรมสูงกว่าคนอื่น ๆ และมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าคนอื่น ตามทฤษฎีนี้ผู้นำความคิดเห็นจึงมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ได้มีผลการวิจัยบางชิ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้นำความคิดรับข่าวสารส่วนใหญ่มากจากแหล่งอื่นมากกว่าหรือรับข่าวสารจากแหล่งที่ไม่ใช่สื่อมวลชน เช่น เกษตรกรที่เป็นผู้นำความคิดในชนบทที่ห่างไกลในประเทศคือพัฒนาที่ไม่มีสื่อมวลชนเข้าถึงหรือถ้ามีก็น้อยมาก ข่าวสารหรือสื่ออย่างอื่น เช่น การพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือการเดินทางออกนอกท้องถิ่น

การพบปะสนทนากับผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นสาเหตุสำคัญของการเผยแพร่ข่าวสารก็ได้ จากข้อมูลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การสื่อสารแบบสองชั้นตอนนั้นภายหลังที่ผู้รับสารได้รับข่าวสารแล้วจะนำข่าวสารนั้นไปปรึกษาหารือกับผู้อื่นอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะตัดสินใจยอมรับข่าวสารนั้น การสื่อสารแบบนี้จะช่วยเน้นความสำคัญของบทบาทร่วมระหว่างสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล กล่าวคือ สื่อมวลชนไม่มีอำนาจและไม่ได้เข้าถึงประชาชนเหมือนอย่างที่เราจะเปิดรับความคิดใหม่ทางสื่อมวลชน หรือการสื่อสารระหว่างบุคคล แล้วจึงนำสารนั้นไปถ่ายทอดต่อไปยังบุคคลที่เข้ามาติดต่อด้วย ผู้นำความคิดเห็นจะเลือกใช้ช่องทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับการพิจารณาเรื่องลักษณะธรรมชาติของข่าวสาร แหล่งสาร และสภาพภาพของผู้รับความคิดเห็นในโครงสร้างของสังคม ฉะนั้นผู้นำความคิดเห็นจะเป็นสื่อที่กระตุ้นการไหลของข่าวสารไปยังมวลชนได้เป็นอย่างดี (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2549, หน้า 68)

หลักการสื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนา

การสื่อสารที่เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาอย่างแท้จริง ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ (เสถียร เขยประทับ, 2539, หน้า 281 - 282)

1. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ประชาชนต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะผู้รับสาร และผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนและผลิตเนื้อหาของสื่อ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาควรมีลักษณะที่ผู้รับสารสามารถควบคุมกระบวนการสื่อสารได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และผู้ส่งสารสามารถควบคุมกระบวนการสื่อสารได้น้อยกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดเจนว่า ในขณะที่การเผยแพร่ข่าวสารเพื่อการพัฒนาให้แก่ประชาชนในชนบทไม่ว่าจะโดยทางสื่อมวลชนใด ๆ ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งสารคือตัวกำหนดกิจกรรมการสื่อสารว่าจะเกิดขึ้นที่ไหน อย่างไร เมื่อไร และด้วยความถี่เท่าใด โดยผู้รับสารไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับแต่อย่างใดเลย นอกจากนี้ผู้รับสารมีโอกาสอย่างมากที่จะได้รับสารซ้ำในจุดที่น่าสนใจหรือที่มีความสลับซับซ้อนสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งผู้รับสารสามารถอ่านซ้ำได้นั้น มักไม่เหมาะสมกับชาวชนบทที่มีการอ่านออกเขียนได้ต่ำ
2. ต้องเป็นการผลิตในท้องถิ่น ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งซึ่งจะทำให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประสบความสำเร็จ คือ เนื้อหาของสื่อมวลชนควรจะได้รับ การจัดทำขึ้นในท้องถิ่น เนื้อหาที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นจะเป็นสิ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะเกี่ยวข้องกับสภาพของชุมชน

การผลิตสื่อต้องเริ่มจากสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่และต้องสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนมี เช่น ด้านการผลิตสื่อควรใช้วัสดุจากท้องถิ่น เทคโนโลยีจากท้องถิ่น เพื่อตลาดท้องถิ่น ลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของชุมชน จะเป็นวัคซีนป้องกันปัญหาการพึ่งพา

และการครอบงำจากภายนอก ทำให้สื่อในแต่ละชุมชนมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง ไม่ลืมหืมตัวเอง ไม่ลืมหืมชุมชน สำหรับในแง่หนึ่งบางทีการใช้สื่อมวลชนสมัยใหม่อาจจะต้องย้อนรอยเดิมกลับไปหารูปแบบและวิถีทางการสื่อสารที่เคยมีอยู่ในชุมชน

นอกจากนี้การกระทำดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของประชาชนในท้องถิ่น เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการจัดทำและเผยแพร่ข่าวสารเพื่อการพัฒนาควรมีความเชื่อมั่นในความสามารถของประชาชนในท้องถิ่นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการสื่อสารมากกว่าที่จะเป็นผู้รับสารที่เฉื่อยชา

3. ต้องส่งเสริมบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือนักพัฒนา สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ควรเน้น คือ การสนับสนุนบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนา แต่ระบบเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีข้อจำกัดหลายประการ ที่ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีคุณค่านี้ได้อย่างเต็มที่ ปัจจุบันในสังคมไทยมีเจ้าหน้าที่ส่วนส่งเสริมอยู่น้อยมาก และคงไม่สามารถเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้มากนัก เพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณ วิธีการเดียวที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้คือการให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้ทำงานให้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การนำเทคนิคและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมวลชนมาใช้สนับสนุนเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

4. ด้านมนุษยธรรม การสื่อสารต้องมีมนุษยธรรม หมายความว่า การสื่อสารและการใช้สื่อต้องถือเอา “คน” เป็นเป้าหมาย มิใช่เอาเทคโนโลยีหรือผลกำไรเป็นเป้าหมาย

5. ด้านคุณค่า การสื่อสารและการใช้สื่อ ต้องช่วยให้ประชาชนเชื่อมั่นในระบบคุณค่าดั้งเดิมอันดีงามที่ตนมีอยู่ หากจะมีการเปลี่ยนแปลงอันใด การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องสอดคล้องกับคุณค่าเดิม

6. ด้านการสร้างคุณค่าความเข้าใจ การใช้สื่อต้องช่วยให้ผู้รับสามารถเข้าใจปัญหาและสภาพแวดล้อมของตนเองในขณะนี้ทุกวันนี้ข่าวจากดาวเทียมช่วยให้รู้ว่าในสหรัฐอเมริกาประสบภัยพิบัติจากไฟไหม้ป่า แต่การรู้จักสถานการณ์ของผู้อื่นยังไม่เป็นการเพียงพอ จนกว่าเราจะได้รู้จักสถานการณ์ของเราอย่างแจ่มแจ้งทะลุปรุโปร่งเสียก่อน ชาวบ้านจำเป็นจะต้องรู้ว่าเหตุใดในหมู่บ้านของตนจึงแห้งแล้ง ทั้ง ๆ ที่ในอดีตเคยอุดมสมบูรณ์ การรู้สาเหตุนั้นเป็นก้าวสั้น ๆ ก้าวหนึ่ง แต่เป็นก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ด้านความเป็นชุมชน การใช้สื่อจะต้องเป็นหนทางให้ประชาชนเข้าใจความหมายของ “ความเป็นชุมชน” อย่างแท้จริง และในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น แต่ก่อนนั้นเราจะเห็นว่ามีธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่มุ่งส่งเสริมบำรุงให้สมานฉันท์ทั้งภายในชุมชนเองและระหว่างชุมชน มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น เช่น งานบุญพระเวส งานเลี้ยงกลอง งานแข่งเรือ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อความเอื้อเพื่อ

เกี่ยวคู่กัน ในยามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จทุกซอกทุกมุม ในปัจจุบันนี้เมื่อเรามีการสื่อสารมวลชนที่ทันสมัยแล้ว การสื่อสารนั้นก็ควรจะถูกนำมาใช้ เพื่อส่งเสริมสมานฉันท์ในหมู่ประชาชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2539, หน้า 186 - 187)

จากแนวความคิดของแต่ละท่านเราจะเห็นได้ว่าทั้งการสื่อสารและการพัฒนาต่างมีบทบาทและความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือ การสื่อสารก่อให้เกิดการพัฒนาและในขณะเดียวกันการพัฒนามีทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ถูกต้อง และรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เพียงแต่ว่าการพัฒนามีรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์นั้น ๆ ส่วนการสื่อสารนั้นจะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าการสื่อสารคือกระบวนการถ่ายทอดข่าวสารเรื่องราวเพื่อเข้าใจกันในทันทีทันใดหรือในเวลาต่อมาก็ได้

1. บทบาทของสื่อมวลชน

ในสังคมไทยนั้น สื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะที่เป็นเครื่องมือของรัฐ โดยมุ่งให้ประชาชนได้รับผลกระทบในแง่ของการสร้างชาติ และสร้างความมั่นคงทางการเมือง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2544, หน้า 36)

บทบาทของสื่อมวลชนในสังคมไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

พ.ศ. 2473 – พ.ศ. 2481 วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อมวลชนที่รัฐถือครองกรรมสิทธิ์ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการออกอากาศเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ที่สถานีวิทยุกรุงเทพฯ พญาไท ต่อมาเมื่อคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย วิทยุได้กลายเป็นสื่อสำคัญในการสร้างความชอบธรรมแก่คณะผู้ปกครองคณะใหม่ และแนวความคิดประชาธิปไตย

พ.ศ. 2482 – พ.ศ. 2490 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทย สภาพสงครามทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจในประเทศไทยอยู่ในยุคข้าวยากหมากแพง รัฐบาลอาศัยวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ในการทำสงครามจิตวิทยา เพื่อบำรุงขวัญทหารและประชาชน และใช้สื่อมวลชนมุ่งสร้างลัทธิชาตินิยมเชื้อผู้นำและการเป็นคนทันสมัย

พ.ศ. 2491 – พ.ศ. 2500 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กรมโฆษณาการ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมประชาสัมพันธ์ (กปส.) รัฐบาลใช้วิทยุแจกเอกสารและจัดหน่วยเคลื่อนที่อบรมสั่งสอนประชาชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย จริยธรรมทางสังคมอันดีงาม ความกตัญญูต่อบิดามารดา สร้างความรักชาติ ความมั่นคงของชาติ ต่อต้านและสร้างความหวาดกลัวเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ช่วง พ.ศ. 2497 เป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงครามเริ่มให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เป็นประจำ มีการให้เสรีภาพหนังสือพิมพ์มากขึ้น เพื่อสร้างภาพลักษณ์

ของการเป็นนักประชาธิปไตย และใช้หนังสือพิมพ์เปิดโปงการคอร์รัปชันฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับตน
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหาร พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2501 – พ.ศ. 2508 สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กองทัพบกจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์
กองทัพบกช่อง 5 ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารของกองทัพบกโดยตรง กรมประชาสัมพันธ์
ดำเนินการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 5 ขอนแก่น ช่อง 8 ลำปาง และช่อง 10 หาดใหญ่
ขึ้นเป็นเครือข่ายการสื่อสารจากรัฐบาลไปถึงประชาชน วิทยุกระจายเสียงทีวีขึ้นอย่างรวดเร็ว
รัฐบาลประกาศใช้คณะปฏิวัติที่ 17 ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ รัฐบาลใช้สื่อมวลชน
ในการโฆษณาแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ การอยู่ดีกินดี และการมีงานทำ การรักษา
ความสงบเรียบร้อยตลอดจนศีลธรรมอันดีและภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้วงการภาพยนตร์
ได้รับการยอมรับให้เป็นอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งภายใต้พระราชบัญญัติการลงทุนเพื่อกิจการ
อุตสาหกรรม พ.ศ. 2505

พ.ศ. 2509 – พ.ศ. 2514 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ถึงแก่อสัญกรรม ในปี พ.ศ. 2506
จอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทนไทยส่งกำลังไปรบอินโดจีน
โทรทัศน์มีการขยายตัวในกรุงเทพฯ รัฐบาลอนุมัติให้เปิดดำเนินการได้อีก 2 ช่อง คือสถานีโทรทัศน์
กองทัพบกช่อง 7 (ในเครื่องกองทัพบก ดำเนินการ โดยบริษัทกรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุจำกัด)
และสถานีโทรทัศน์สีช่อง 3 (ในเครื่องกรมประชาสัมพันธ์ ต่อมาเปลี่ยนเป็น อ.ส.ม.ท. ดำเนินการ โดย
บริษัท บางกอกเอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด) ในต่างจังหวัด กรมประชาสัมพันธ์จัดตั้งสถานีโทรทัศน์
ทางภาคได้เพิ่มขึ้นอีก 2 ช่อง ได้แก่ ช่อง 7 สุราษฎร์ธานี และช่อง 9 ภูเก็ต และเริ่มมีการใช้
การสื่อสารผ่านดาวเทียม โดยมีสถานีภาคพื้นดินที่ อ. ศรีราชา จ. ชลบุรี เป็นสถานีรับ ในช่วงนี้
อุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยได้รับการส่งเสริมการลงทุนตามกฎหมาย และผู้สร้างภาพยนตร์ไทย
ได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์ไทยขึ้น มีการโฆษณาสินค้าและบริการทาง
วิทยุกระจายเสียงอย่างบ้าเลือด นายทุนเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์มากขึ้น
เสนอข่าวสารเพื่อเป็นประโยชน์ทางการค้ามากกว่าประโยชน์ทางการศึกษาหรือให้ความรู้
แก่ประชาชน

พ.ศ. 2515 – พ.ศ. 2519 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หนังสือพิมพ์ได้รับเสรีภาพ
อย่างที่ไม่เคยได้รับมาก่อน ทั้งยังได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ผลประโยชน์ของ จอมพลถนอม กิตติขจร
จอมพลประภาส จารุเสถียรและครอบครัวในกิจการวิทยุกระจายเสียง แต่ได้มีการเรียกร้อง
ให้จัดระเบียบใหม่ ไม่ให้มีการคอร์รัปชันดังเช่นในรัฐบาลเผด็จการ รัฐบาลหลังการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อปี พ.ศ. 2517 นำโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงได้ปรับปรุงระบบวิทยุและโทรทัศน์
ด้วยการออกระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2518 และจัดตั้งคณะกรรมการ

บริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์(กบว.) เพื่อทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลการกระจายเสียงและการออกอากาศ มีการกำหนดเวลาสำหรับการโฆษณาสินค้าทางวิทยุและโทรทัศน์ แต่แล้วคณะกรรมการชุดนี้ก็ไม่สามารถจัดระเบียบคั้งที่ตั้งเป้าหมายไว้ได้ เพราะไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง ตัวอย่าง เช่น การจัดตั้งสถานีวิทยุของส่วนราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะของกองทัพก็ดำเนินการภายใต้หน่วยงานดังที่เคยปฏิบัติ รายได้จากสถานีวิทยุต่าง ๆ ไม่มีการส่งเข้ากระทรวงการคลัง แต่ถือว่าเป็นรายได้เพื่อสวัสดิการ เป็นต้น คณะกรรมการ กบว. จึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ตรวจเนื้อหารายการซึ่งมักเป็นการห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ยังผลให้เป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการรับรู้ข่าวสารและแสดงความคิดเห็น ในช่วงนี้หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่ประชาชน จุดคู้ยและเปิดโปงการคอร์รัปชันของรัฐบาลที่ผ่านมา ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 วิทยุกระจายเสียงโดยวิทยุยานเกราะและชมรมวิทยุเสรี เป็นแกนนำปลุกปั่นยุ้งให้ฝ่ายขวาลุกขึ้นมาพิฆาตนิสิตนักศึกษา หนังสือพิมพ์ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดอีก ภายหลังกการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 รัฐบาลออกประกาศคณะปฏิรูป ฉบับที่ 42 และมีคณะกรรมการที่ปรึกษาพนักงานกรพิมพ์ทำหน้าที่ตรวจข่าวและปิดหนังสือพิมพ์อยู่แทบไม่เว้นวัน

พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2524 รัฐบาลคณะปฏิรูปฯ ยุบบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด และจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ขึ้น เพื่อดำเนินกิจการด้านสื่อมวลชนของรัฐ ประกอบด้วยสถานีโทรทัศน์สีช่อง 9 และสถานีวิทยุ ททท. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาประชาสัมพันธ์และต่อต้านคอมมิวนิสต์ จำนวนสถานีวิทยุทั่วประเทศ ขณะนั้นมี 246 สถานี เป็นสถานีในสังกัดกระทรวงกลาโหม 56 % และสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ 28.8 %

พ.ศ. 2525 – พ.ศ. 2532 อุตสาหกรรมสื่อมวลชนทั้งหมดได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ สถานีวิทยุขยายพื้นที่มากขึ้น จนถึงเกือบ 400 สถานี

พ.ศ. 2533 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) สมัยรัฐบาล พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2533) ได้มีมติรับหลักการพระราชกำหนดยกเลิกคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 (ปร. 42) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศยกเลิก ปร. 42 เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 หนังสือพิมพ์ปฏิบัติการในบรรยากาศที่สังคมไทยเปิดรับเทคโนโลยีสื่อสารและการสื่อสารข้ามชาติมากยิ่งขึ้น ผู้บริโภคข่าวสารในยุคนี้มีการศึกษาและอำนาจการซื้อสูงแต่มีเวลาน้อย หนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมจึงต้องสะท้อนถึงโลกทัศน์ที่เป็นสากล (Cosmopolitanism) มากกว่าโลกทัศน์ที่คับแคบ (Provincialism) และมีความรอบด้าน ลึกซึ้ง เป็นกลาง กระชับ และตอบสนองความต้องการที่ตรงจุดมากขึ้น (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2533, หน้า 50 - 52) วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 นับเป็นวันหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในวงการ

หนังสือพิมพ์ นั่นคือ บรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวน 25 คน รวมทั้งนายกสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน 10 สมาคม ได้ร่วมกันลงนาม ในบันทึกเจตนารมณ์จัดตั้ง “สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ” ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรอิสระควบคุมดูแล จริยธรรมกันเองในหมู่ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ และเน้นการส่งเสริมเสรีภาพแห่งการรับรู้ ข่าวสารของประชาชน ในยุคของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร นับเป็นยุคของการสื่อสาร ไร้พรมแดน สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ได้รับการขนานนามว่าเป็น “สื่อเสรี” ทั้งหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีการแข่งขัน แตกต่างกับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ โดยนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ก็นำสื่อ มาใช้ในการสื่อสารกับประชาชนผ่านรายการทางวิทยุกระจายเสียง คือ รายการนายกฯทักษิณคุยกับ ประชาชน ทั้งนี้ยังมีการส่งเสริมวิทยุท้องถิ่น มีการจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” เพื่อทำการถ่ายทอดข่าวสาร ให้กับประชาชนในชุมชนทราบเพื่อให้เกิดประโยชน์และการพัฒนาที่ดีต่อชุมชน

2. บทบาทต่อการพัฒนา

ด้วยลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนานั้นเอง จึงทำให้เกิดกระแส ความคิดความเชื่อที่ว่าสื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาโดยการสร้างสรรค์ความต้องการ นวัตกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน อันนำไปสู่การยอมรับและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ มีนักวิชาการจากหลายสาขาวิชา ทั้งเชี่ยวชาญทางด้านนิเทศศาสตร์และสังคมศาสตร์หลายท่าน เช่น เลิมนอร์ (Lerner) พาย (Pye) สเปกเตอร์ (Spector) ราว (Rao) ฯลฯ ได้ให้ความเห็นว่าสื่อมวลชน มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต่าง ๆ กัน สรุปได้ดังนี้ (เสถียร เขยประทับ, 2539, หน้า 17)

2.1 บทบาททางสังคม

2.1.1 บทบาทในการเปิดโลกทัศน์ สื่อมวลชนเป็นผู้รายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนมีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ได้พบเห็นเหตุการณ์ที่อยู่ห่างออกไป เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก อันเป็นสังคมที่มีการแข่งขัน สังคมที่ทันสมัยก่อให้เกิด การยกระดับความปรารถนาให้สูงขึ้น

2.1.2 บทบาทในการกำหนดความสำคัญ สื่อมวลชนสามารถเน้นหรือกำหนด ความสนใจได้ว่าใครคือบุคคลสำคัญ ใครคือบุคคลอันตราย เหตุการณ์ใดที่ประชาชนควรทราบ หรือเหตุการณ์ใดที่ควรหลีกเลี่ยง เป็นต้น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ อาทิ การเสนอข่าวไว้ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ การพาดหัวตัวใหญ่ การเสนอข่าวอย่างต่อเนื่องกันหลายวัน

2.1.3 บทบาทในการยกระดับความทะเยอทะยาน การเสนอภาพอุดมคติ การเสนอประวัติกุศลที่มีความก้าวหน้าในการทำงาน โดยอาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต จะช่วยทำให้คนเกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง อยากจะลองเสี่ยง ข้ายึดพื้นฐานหรือเปลี่ยนอาชีพ

2.1.4 บทบาทในการสร้างบรรยากาศการพัฒนา การเสนอเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับความสำเร็จ ความก้าวหน้า เป็นสิ่งที่เข้าชวนให้คนอยากก้าวออกไปจากจุดที่เป็นอยู่ การชี้แนะปัญหาและแนวทางแก้ไข ทำให้คนได้รับรู้ว่าสภาพที่เป็นอยู่นั้นเปลี่ยนแปลงได้ แล้วเกิดความรู้สึกรักอยากเปลี่ยนแปลง มองเห็นความสำเร็จรออยู่เบื้องหน้าและมีกำลังใจในการทำงาน สิ่งเหล่านี้นับเป็นบรรยากาศที่ดีของการพัฒนา

2.1.5 บทบาทในการกำหนดนโยบายหรือบทบาทในการตัดสินใจ สื่อมวลชนสามารถทำให้การอภิปรายเกี่ยวกับนโยบายระดับชาติเป็นไปได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น คือสื่อมวลชนจะทำหน้าที่ในการรายงานข่าว และนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น หรือในสังคม รายงานข่าวเหล่านี้ให้ประชาชนในส่วนอื่น ๆ ของประเทศและผู้กำหนดนโยบายระดับชาติจะรับทราบด้วย ทำให้เวทีของการอภิปรายเกี่ยวกับนโยบายถูกขยายให้กว้างขึ้นเรื่อย ๆ จนแพร่กระจายไปทั่วประเทศ

นอกจากนี้สื่อมวลชนยังช่วยสร้างบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมการพัฒนาขึ้นในจิตใจของประชาชน เช่น การคอยตรวจสอบพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานดังกล่าว โดยการประณามพฤติกรรมเกียจคร้าน การล้อราญฎ์บังหลวง เป็นต้น (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2549, หน้า 61)

2.2 บทบาททางการศึกษา

2.2.1 บทบาทในการให้ความรู้ เมื่อมีการพัฒนาขึ้น ประชาชนทุกคนย่อมต้องการการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อเตรียมเข้าสู่สังคมใหม่ ๆ ที่มีนวัตกรรมเพิ่มมากขึ้น สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ได้เป็นอย่างดี เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับโทษภัยของการนำสีย้อมผ้ามาผสมอาหาร

2.2.2 บทบาทในการสอนทักษะ นอกจากการให้ความรู้ความเข้าใจแล้ว ในขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน สื่อมวลชนสามารถที่จะสอนวิธีปฏิบัติใหม่ หรือเทคนิคใหม่ ๆ ได้ เช่น วิธีการฉีดยาฆ่าแมลงอย่างปลอดภัย

2.2.3 บทบาทในการเป็นสื่อการสอน ด้วยคุณลักษณะเฉพาะตัวของสื่อมวลชน จึงทำให้สื่อมวลชนเป็นสื่อที่ใช้ในการให้การศึกษา และการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาที่ขาดแคลนทั้งอัตรากำลังและอุปกรณ์การเรียนการสอน

2.3 บทบาททางเศรษฐกิจ

สื่อมวลชนช่วยให้ประชาชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้นทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริม โดยไม่ยึดติดอยู่กับการประกอบอาชีพที่สืบทอดกันมาอันเป็นการช่วยยกระดับ

สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว ทางด้านภาพรวมของการค้ำนี้ สื่อมวลชนช่วยทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยตัวของตัวเอง

2.4 บทบาททางการเมือง

สื่อมวลชนมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญคือ การช่วยสร้างเอกภาพให้แก่ชาติ ส่งผลให้ชาติมีอำนาจรวมกันเป็นกลุ่มก้อนได้ ช่วยให้เกิดความเท่าเทียมกัน เกิดความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ช่วยให้ประชาชนทราบถึงแผนการ โครงการต่าง ๆ และการตัดสินใจของรัฐบาลตลอดจนเกิดความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้รัฐบาลได้เรียนรู้ความต้องการของประชาชน ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ กรณีการปฏิรูปการเมือง การสื่อสารที่ดี คือ การให้ข่าวสารข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ แก่ทั้งประชาชนและผู้นำทั้งยังจะช่วยลดช่องว่างความไม่เข้าใจระหว่างผู้นำกับประชาชน จนทำให้แต่ละฝ่ายเคารพและยอมรับซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุผล (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2548, หน้า 23)

แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนเริ่มต้นในสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2491 โดยกลุ่มผู้รักสันติ (Pacifists) และกลุ่มผู้ที่ไม่ชอบอยู่ในกฎระเบียบ (Anarchists) ได้สนับสนุนการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ในรูปแบบสถานีที่ไม่มุ่งแสวงกำไรขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองเบอร์คเลย์ (Berkeley) มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ต่อมาความคิดนี้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางมีสถานีเกิดขึ้นอีกหลายแห่ง (จุมพล รอดคำดี, 2543, หน้า 8)

หลังจากนั้นประชาชนได้มองเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างสถานีเพื่อธุรกิจ (Commercial Broadcasting) ที่มีรายได้หลักจากการโฆษณา และสถานีเพื่อสาธารณะ (Public Broadcasting) จะมีรายได้จากรัฐ ซึ่งออกเป็นกฎหมาย ส่วนสถานีที่ไม่มุ่งแสวงกำไร (Non-Profit Broadcasting) จะมีรายได้จากสมาชิกในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และมูลนิธิองค์กรการกุศล โดยจัดรายการที่ออกอากาศบริการเฉพาะชุมชนเท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 กลุ่มนักจัดรายการของสถานีวิทยุที่ไม่มุ่งแสวงกำไรได้ร่วมกันจัดตั้งสมาพันธ์นักวิทยุชุมชนแห่งชาติขึ้น มีสมาชิกมากกว่า 60 สถานี เอกลักษณ์ของสถานีในกลุ่มนี้คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานีอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะมีความรู้ตำแหน่งใดของสถานีก็ตาม โดยสถานีจะเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ได้ตามที่รัฐธรรมนูญให้หลักประกันเอาไว้ ขณะเดียวกันแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนได้เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ อีกหลายประเทศ

ในปี พ.ศ. 2520 เทเรซ่า คลิฟฟอร์ด (Theresa Clifford) ได้เสนอรายงานการดำเนินงานในวิทยุชุมชนในนามสมาพันธ์นักวิทยุชุมชนแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาแก่ที่ประชุมใหญ่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ในขณะนั้นว่า “ในขณะที่สถานีวิทยุชุมชนได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ วิทยุชุมชนได้แสดงบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในด้านการให้บริการตอบสนองแก่ชุมชนถึงความจำเป็นต่าง ๆ ตลอดจนผลประโยชน์ของผู้ฟังที่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะคนกลุ่มนั้นจะเป็นคนกลุ่มใหญ่หรือจะเป็นคนกลุ่มเล็กทุกคนต่างก็ทำงานเพื่อจุดมุ่งหมายของสถานีวิทยุชุมชน” ในที่สุดการประชุมครั้งนั้น องค์กรยูเนสโกสรุปว่า การใช้สื่อวิทยุชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) การสื่อสารในแนวนอนได้เน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชนสื่อย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ทราบเท่าที่ไม่ขัดกับกฎหมาย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการการเปลี่ยนแปลงรายการ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้แม้แต่คณะผู้ผลิตรายการ หรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นก็สามารเปลี่ยนแปลงได้

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในระบบการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่ง การผลิต การจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสในการเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self - management) การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตย และการตัดสินใจนั้นประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน ไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง ยูเนสโกยอมรับการจัดการด้วยตนเองจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อ และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารมีความเป็นไปได้มาก และสามารถทำได้ง่ายกว่า

วิทยุชุมชนอาจสรุปแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้น มิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตามในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐ เป็นผู้ริเริ่มภายใต้กรอบการเป็นที่เสี่ยงให้กับประชาชนหรือให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการเองตามหลักการ "เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน" อย่างเต็มที่

วิทยุชุมชนในประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันยังไม่ปรากฏรูปแบบวิทยุชุมชนอย่างสมบูรณ์ ในอดีตจะมีสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ในจังหวัดนั้น ๆ โดยใช้กำลังส่งคลื่นในระบบ AM ไม่เกิน 1 กิโลวัตต์ ตามระเบียบการควบคุมความถี่ของกรมไปรษณีย์โทรเลข ต่อมาได้งดการอนุญาตให้กระจายเสียงในระบบ AM ซึ่งสถานีวิทยุที่ขออนุญาตดำเนินงานวิทยุชุมชนดังกล่าว ล้วนเป็นของหน่วยงานราชการ ถึงแม้ว่าจะพยายามให้บริการข่าวสาร หรือจัดรายการเพื่อประชาชนในท้องถิ่นก็ตาม ก็ยังไม่นับเป็นสถานีวิทยุชุมชนตามหลักการสากล เนื่องจากการดำเนินงานยังไม่ได้เกิดจากความคิดและการบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ได้เกิดสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นในกรุงเทพมหานครอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งหลายคนคิดว่า เป็นวิทยุชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ สถานีวิทยุ จ.ส.100 ของกองทัพบกพร้อมกับบริษัทแปซิฟิกคอร์ปอเรชั่น จำกัด ต่อมา มีการจัดรายการ โดยให้บริการข่าวสารจรรยาของสถานีวิทยุ สวพ. 91 และรายการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนโทรศัพท์เข้าไปแสดงความคิดเห็นในเรื่องราวที่ผู้จัดรายการนำเสนอตามสถานีวิทยุต่าง ๆ เช่น รายการ "ร่วมด้วย ช่วยกัน" และรายการอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งเท่ากับว่าประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมจัด ร่วมเป็นสมาชิก ถือว่าได้เข้าถึงสื่อและมีส่วนร่วมในการจัดรายการด้วย

แต่อย่างไรก็ดี ประชาชนอีกเป็นจำนวนมากก็ยังไม่สามารถเข้าถึงรายการได้ทุกคน เพราะผู้ดำเนินรายการและฝ่ายข้อมูล เทคนิคจะเป็นผู้คลื่นกรองการออกอากาศและการต่อสายโทรศัพท์ให้ประชาชนได้ร่วมออกอากาศในรายการ

ในปี พ.ศ. 2534 ก็เริ่มมีการนำแนวคิดวิทยุชุมชนตามหลักการสากล มาใช้จัดทำรายการวิทยุชุมชนขึ้น ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในระบบ FM โดยมีนายสุรินทร์ แปลงประสพโชค นิสิตปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทดลองจัดทำรายการเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ในด้านการจัดรายการ ผลการทดลองปรากฏว่า ได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง และรับฟังกันอย่างกว้างขวาง สรุปได้ว่าการทดลองการจัดทำรายการเพียงบางส่วนของสถานีฯ เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของวิทยุชุมชนก็สามารถทำได้เช่นกัน

การขอมยกเว้นของรัฐบาลที่ให้มีการกำหนดจุดปฏิบัติการเรียนรู้^๕ โดยวิทยุชุมชนที่ทำอยู่แล้วให้ทำต่อไปได้โดยต้องอยู่ในเกณฑ์ และผู้ที่จะเปิดใหม่ต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าระบบนั้น ในความเป็นจริง ปรากฏว่าสถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่นั้น กำหนดคลื่นความถี่ขึ้นใช้เองเป็นคลื่นใหม่ตามความพอใจ โดยกำหนดคลื่นความถี่เป็นช่วง .25 บ้าง .70 บ้าง แทรกอยู่ระหว่างคลื่นความถี่ปกติที่มีช่วงระหว่างคลื่นเป็น .0 และ .5

สิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการดำเนินการด้านวิทยุ เกณฑ์ทางเทคนิค ที่กำหนดลักษณะอันควรพึงประสงค์ ในข้อ 8 ที่กำหนดให้มีกำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ มีเสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตร และมีรัศมีการออกอากาศไม่เกิน 15 กิโลเมตร ก็ไม่ได้รับการปฏิบัติตามเช่นกัน

การจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน หรือจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนที่กรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้กำกับดูแลโครงการและผู้ที่จัดตั้งสถานีวิทยุแล้ว แต่ไม่สามารถทำสัญญากับกรมประชาสัมพันธ์ (กปส.) ได้นั้น พอดีจะแยกกลุ่มผู้จัดตั้งได้ 6 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มภาคประชาชน เช่น องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม ชมรม
2. กลุ่มหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในสังกัด กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานของราชการส่วนภูมิภาค ในสังกัดกระทรวงต่างๆ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขจังหวัด
3. กลุ่มสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน
4. กลุ่มศาสนา
5. กลุ่มนักการเมือง
6. กลุ่มผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้าและบริการ

หากมองในแง่ของการปฏิรูปสื่อ ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นับว่าเป็นไปตามความต้องการของสังคมในระดับหนึ่ง ที่รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้แก่ภาคประชาชน ได้มีสื่อสาธารณะหรือสื่อทางเลือกในการกระจายผลประโยชน์อำนาจในการจัดการข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ รวมทั้งเปิดโอกาสให้บุคคลที่ต้องการรับใช้ประชาชนด้านข้อมูลข่าวสารทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีส่วนร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมใช้ร่วมรับผิดชอบเพื่อประโยชน์สาธารณะ ตามแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ของยูเนสโก ตลอดจนทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐกับประชาชนมีการไหลแบบสองทางมากยิ่งขึ้น แต่ปัญหาของวิทยุชุมชนที่เป็นอยู่ คือ หลังจากกรมประชาสัมพันธ์เปิดรับผู้ประกอบการวิทยุเพื่อเตรียมความพร้อมเป็นวิทยุชุมชน โดยมีเงื่อนไขในการจัดการ คือ ใช้เครื่องส่งคลื่นวิทยุไม่เกิน 30 วัตต์ ส่งกระจายเสียงได้ไม่เกิน 15 กิโลเมตร เสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตร และจ่ายค่าธรรมเนียมในการประกอบการปีละ 1,000 บาท รวมทั้งวางเงินประกัน 5,000 บาท หากผู้ประกอบการผิดเงื่อนไขสัญญา กรมประชาสัมพันธ์จะสามารถยกเลิกสัญญา และให้หยุดการส่งกระจายเสียงได้ และเมื่อมีคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุแห่งชาติ (กสช.) แล้วจะต้องเลิกดำเนินการทุกอย่างทันทีนั้น ปรากฏว่าสถานีที่เข้าร่วมจดทะเบียนทำสัญญากับกรมประชาสัมพันธ์และผู้ที่ไม่ได้จดทะเบียนทำสัญญากับกรมประชาสัมพันธ์หลายแห่ง ยังไม่ดำเนินการตามที่กรมประชาสัมพันธ์กำหนด และไม่มีการดำเนินการที่แสดงว่า เป็นวิทยุของชุมชน

หรือให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดังนั้นวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นตามหลักการและวิธีการดังกล่าว จึงยังไม่นับเป็นวิทยุชุมชนตามหลักการสากล และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 อย่างแท้จริง โดยสามารถสรุปตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ทางเศรษฐกิจ ภาครัฐ และธุรกิจเอกชน ยังพยายามยื่นมือเข้ามาครอบงำภาคประชาชน โดยอาศัยปัจจัยการขาดทุนและทรัพยากรในการประกอบกิจการของผู้ประกอบการวิทยุชุมชน
2. ทางการเมือง ยังไม่มีกฎหมาย ระเบียบที่เปิดให้สังคมเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบควบคุม ตรวจสอบ กำกับดูแลอย่างสมบูรณ์ ซึ่งอยู่ในระหว่างรอคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุแห่งชาติ (กสช.) เกิดขึ้นและออกระเบียบต่อไป
3. การเข้าถึงสื่อ (Access) ชุมชนยังไม่มีโอกาสเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ชุมชน หรือร่วมใช้สื่อวิทยุชุมชนในการเรียนรู้ร่วมกันในด้านความรู้ วิถีชีวิต ของชุมชน การพัฒนาคนและสังคม ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นต่อรายการ หรือแสดงความต้องการการเปลี่ยนแปลงรายการ และควบคุมการทำงานของวิทยุชุมชน
4. การมีส่วนร่วม (Participation) ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารภายในวิทยุชุมชนตามหลักการวิทยุชุมชนสากล โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการวางแผน การผลิตและการจัดรายการวิทยุ อันเนื่องมาจากการการจัดตั้งวิทยุชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากกลุ่มคณะบุคคล องค์กร และสถาบัน ไม่ใช่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชน และกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ในการผลิตรายการวิทยุ
5. การจัดการด้วยตนเอง (Self - management) ประชาชนในชุมชนยังไม่มีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน การกำหนดนโยบาย การบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง ในประเด็นนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาระบบประชาธิปไตยจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป และใช้เวลานาน คำว่า “วิทยุชุมชน” (Community Radio) หรือ “สื่อภาคประชาชน” (People’s Media) เป็นคำที่ใหม่มาก ในช่วงที่กระแสของกระบวนการปฏิรูปการเมืองปี 2539 – 2540 กำลังขับเคลื่อนไป ข้างหน้า คำว่า “ปฏิรูปสื่อ” เป็นคำที่ได้รับการกล่าวขานกันอย่างกว้างขวาง เพราะมีมาตรา 40 ในรัฐธรรมนูญ เขียนแสดงเจตนารมณ์ไว้อย่างชัดเจนว่า ถึงเวลาเปลี่ยนแปลงสื่อครั้งใหญ่แล้วแต่ในขณะนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการพูดถึงเรื่อง “วิทยุชุมชน” หรือ “สื่อภาคประชาชน” ทั้งในวงวิชาการหรือวงวิชาชีพ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรสำหรับแวดวงสื่อสารมวลชนที่สื่อภาครัฐ สื่อภาคธุรกิจเป็นกลุ่มสื่อกระแสหลักที่ครอบครองคลื่นและใช้สิทธิเสรีภาพในการโฆษณาชวนเชื่อ และโฆษณาสินค้า ชวนเชื่อจนไม่มีพื้นที่ให้กับ “สื่อภาคประชาชน” มาถึงตอนนี้ “วิทยุชุมชน” มีตัวตนให้เห็นและจับต้องได้ เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาพการณ์ของการปฏิรูปสื่อที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง

ในส่วนของการเมืองภาคประชาชน “วิทย์ชุมชน” จึงเป็นสื่อที่เปิดพื้นที่ให้กับคนที่ไม่เคยพูด ได้มีโอกาสพูด ประชาชนซึ่งถูกบังคับให้เป็นฝ่ายฟังมาตลอด ได้สลับสับเปลี่ยนมาเป็นคนพูดบ้าง ชาวบ้านหลายคนเข้ามาเป็นอาสาสมัครดำเนินรายการรู้สึกเต็มตื่น รู้สึกถึงความมั่นใจ และพูดได้อย่างฉลาดฉลาดแม้ว่าจะไม่เคยพูดต่อหน้าสาธารณชนผ่านไมโครโฟนมาก่อนก็ตาม ทุกคนที่เข้ามาสู่ “วิทย์ชุมชน” มาพร้อมกับ “จิตใจและความรู้สึก” ที่รักในวิทย์และรักในศักยภาพของการสื่อสาร ที่วิทย์มีอยู่ในตัว (จุมพล รอดคำดี, 2543, หน้า 16)

ช่วงปี พ.ศ. 2542 - พ.ศ. 2544 กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ในเรื่องเกี่ยวกับ วิทย์ชุมชน ที่สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม ร่วมกับองค์กรสนับสนุนทั้งในประเทศและระหว่างประเทศดำเนินการเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้ตัวแทนชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งมีในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ทราบถึงสิทธิตามที่ระบุในมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ และนำเสนอแนวคิด การดำเนินการวิทย์ชุมชนตามแนวทาง ของยูเนสโก (UNESCO) คือ เพื่อให้เป็นสื่อที่ประชาชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมใช้ร่วมรับผิดชอบ เพื่อประโยชน์สาธารณะ เพื่อให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารของชุมชน โดยศักยภาพและความเป็นตัวตน ของชุมชน ที่สำคัญเพื่อให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารของชุมชน อย่างสร้างสรรค์แห่งอำนาจการสื่อสาร ผ่านคลื่นกับอีก 2 กลุ่ม ผู้ประกอบการ คือภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนในกระบวนการเรียนรู้ ได้มีการอธิบายแนวคิด หลักการวิทย์ชุมชน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมด้วยฐานทุนคน และทรัพยากรของชุมชน และการฝึกปฏิบัติในการจัดและการผลิตรายการ โดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ เน้นการสร้างความสำเร็จในหลักการพูดทางวิทย์ และการพัฒนาทักษะในการนำเสนอรายการ ในลักษณะต่าง ๆ อาจเป็นเพราะเหตุที่มีการจัดสภาพการณ์อย่างเสมือนจริง สามารถสร้างความตื่นตัวและสนใจ จนทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เกิดความต้องการในการทดลอง ในห้องเรียนชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชน มิใช่เฉพาะผู้เข้าร่วม การสัมมนาปฏิบัติการณ์เท่านั้น

ดังนั้น ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2544 ต่อเนื่องต้นปี พ.ศ.2545 จึงมีบางชุมชนเริ่มดำเนินการ กระบวนการที่เกี่ยวข้อง จนสามารถออกอากาศวิทย์ชุมชน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการดำเนินการ ในหลายชุมชน ที่ขยายตัวต่อเนื่องอย่างกว้างขวาง หากกระบวนการประกาศใช้กฎหมายประกอบ รัฐธรรมนูญ และการจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์ หรือคณะกรรมการกิจการกระจาย เสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ หรือ กสช. เป็นไปตามช่วงเวลาที่เหมาะสมจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ ของประชาชน ซึ่งจัดและดำเนินการด้วยการร่วมมือกันของภาคประชาสังคม และองค์กรสนับสนุน ที่ไม่ใช่ภาครัฐ คือ กระบวนการเตรียมการภาคประชาชนเพื่อพร้อมรับและใช้สิทธิอย่างมีวิสัยทัศน์ แต่ด้วยความล่าช้าเพราะความไม่จริงจังของหน่วยงานที่รับผิดชอบกับการไม่ยอมปรับกระบวนการ

ของกลุ่มผู้ครอบครองประโยชน์จากสื่อวิทยุโทรทัศน์ในปัจจุบันผนวกกับการที่คนทั่วไปคิดว่าไม่ใช่เรื่องของตน ทั้งที่ตนคือผู้ร่วมครองสิทธินั้น แต่กลับเห็นเป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ทำให้การปฏิรูปสื่อในประเทศไทย ยังไม่เกิดขึ้น อันเป็นช่องทางให้หน่วยงานภาครัฐอ้างความในบทเฉพาะกาลของ พ.ร.บ.องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ พ.ศ. 2543 เข้ามาจัดการกับวิทยุชุมชนด้วยกระบวนการที่เก่าแก่ที่ยังมีความคิดว่าผู้ใช้สื่อจำกัดเฉพาะผู้มีหน้าที่ของรัฐ หรือผู้ที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ หรือคือรัฐหรือทุน ทั้งยังสร้างตนเป็นผู้กำหนด ผู้วัดมาตรฐาน มากกว่ารับผิดชอบในการพัฒนาความเข้าใจในสิทธิอำนาจ บทบาทหน้าที่ และความเป็นตัวตน อันแตกต่างของผู้ประกอบการกลุ่มต่าง ๆ ตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ (กาญจนา แก้วเทพ, ชาคริต สุดสายเนตร, วีรพงษ์ พลนิกรกิจ, วีระวรรณ ยังกิจการ และชาลิสสา มากแผ่นทอง, 2549, หน้า 65)

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่สุดที่ยังไม่สมบูรณ์ตามแนวคิดก็คือ การเป็นเจ้าของความถี่และสถานีวิทยุอย่างแท้จริง เนื้อหาสาระบางประการที่จะสะท้อนความเป็นอิสระทางความคิดในการจัดทำรายการยังติดขัดที่ระเบียบ กฎหมาย และวิธีปฏิบัติอยู่หลายประการ

ปัจจุบันวิทยุชุมชน เป็นปัญหาหรือหัวข้อสนทนาที่น่าสนใจของสังคมหัวข้อหนึ่ง ทุกคนที่เปิดวิทยุฟังในวันนี้ ต่างเล็งไม่พ้นคลื่นวิทยุชุมชน โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร หรือเชียงใหม่ แม้แต่ในเมืองเล็ก ๆ ในชนบท สิ่งที่ทำให้เรารู้ได้ว่ามีวิทยุชุมชนอยู่ ก็คือการปรากฏของคลื่นแทรกและบ่อยครั้งการจัดรายการที่ดูแปลกและไม่ธรรมดา หลายคนที่เคยฟังวิทยุชุมชนยอมรับว่าวิทยุชุมชนเป็นคลื่นทางเลือกที่ช่วยให้ผู้ฟังได้รับความหลากหลาย และสามารถรับรู้เรื่องราวท้องถิ่นที่ใกล้ชิด แต่ขณะเดียวกัน ผู้ฟังจำนวนไม่น้อยก็ไม่พอใจกับการที่คลื่นหลักที่ต้องการฟังถูกแทรกจากรายการของวิทยุชุมชน หรือจากการได้ยินการออกอากาศด้วยรายการที่ระคายความรู้สึกของตน หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 สังคมไทยมีความตื่นตัวในความเป็นประชาธิปไตยสูง จากภาพอดีตของการปฏิวัติและการต่อสู้เมื่อ 17 พฤษภาคม คนจำนวนมากจึงชื่นชมกับรัฐธรรมนูญใหม่ ที่ถือว่ามีความเป็นประชาธิปไตยสูงที่สุดฉบับหนึ่งเท่าที่เคยมีมาในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติในมาตรา 40 ที่ว่าด้วยคลื่นความถี่วิทยุและการกำกับดูแลกิจการวิทยุโทรทัศน์และโทรคมนาคมที่มีความว่า

“มาตรา 40 คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ การดำเนินการตามวรรคสอง ต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขัน โดยเสรีอย่างเป็นธรรม”

ผลจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญนี้ เท่ากับการบอกให้ประเทศไทยจัดการปฏิรูประบบการจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุ และให้มืองค์กรกำกับการใช้คลื่นใหม่ทั้งหมดผลในส่วนของประชาชน เป็นที่แน่นอนว่าประชาชนเกิดความตื่นตัว ความหวังที่จะได้รับการจัดสรรหรือได้โอกาสในการจัดทำวิทยุของตนเอง กระแสความตื่นตัวในเรื่องของวิทยุชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชน หรือที่เรียกกันว่า NGO (Non - Governmental Organizations) ได้เริ่มก่อตัวขึ้น มีการจัดสัมมนาทางวิชาการร่วมกันระหว่างคณาจารย์สายนิเทศศาสตร์และองค์กรพัฒนาเอกชน แม้แต่องค์กรต่างประเทศและองค์กรรัฐ เช่น กรมประชาสัมพันธ์ ก็ได้ร่วมมือด้วยในบางโอกาสเช่นกัน

การตราพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ได้สร้างความหวังให้แก่ประชาชนว่าจะมีองค์กรอิสระคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) เข้ามามีบทบาทในการใช้คลื่นความถี่ในเร็ววัน โดยเฉพาะในมาตรา 26 ของพระราชบัญญัตินี้ได้กล่าว ได้สร้างความตื่นตัวในหมู่ผู้สนใจวิทยุชุมชนโดยกำหนดรายละเอียดของการจัดสรรคลื่นว่า กสช. จะต้องจัดคลื่นวิทยุให้ประชาชนเป็นจำนวนร้อยละ 20 ดังที่บัญญัติไว้ว่า

“การจัดทำแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ และการอนุญาตให้ประกอบกิจการต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างผู้ประกอบการภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยจะต้องจัดให้ภาคประชาชนได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบ ในกรณีที่ภาคประชาชนยังไม่มีความพร้อมให้ กสช. ให้การสนับสนุน เพื่อให้ภาคประชาชนมีโอกาสใช้คลื่นความถี่ในสัดส่วนตามที่กำหนด”

จนกระทั่งปลายปี 2544 เริ่มเกิดวิทยุชุมชนขึ้นในประเทศไทยและตัวอย่างวิทยุชุมชนต้นแบบนี้ เป็นที่สนใจในวงกว้างและต่อมาได้ขยายตัวออกไปโดยการเรียนรู้กันเองของชุมชน การเกิดขึ้นและขยายตัวของวิทยุชุมชนนี้ มีปัญหาเรื่องข้อกฎหมายตามมา ในขณะที่ผู้ริเริ่มจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญในเรื่องของสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามมาตรา 39 และอ้างมาตรา 40 ในเรื่องของคลื่นความถี่ แต่ในทางปฏิบัติ การจะใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญต้องมีกฎหมายรองรับ และกฎหมายที่มีอยู่ก่อนรัฐธรรมนูญฉบับนี้ที่ยังมีผลบังคับอยู่ จนกว่าจะมีการแก้ไขหรือออกกฎหมายใหม่ คือ พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498

ในพระราชบัญญัตินี้กล่าววาระบุใน มาตรา 5 ที่แก้ไขโดยพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2530 ความว่า

“มาตรา 5 ห้ามมิให้ผู้ใดส่งวิทยุกระจายเสียงหรือส่งวิทยุโทรทัศน์เพื่อให้บริการแก่สาธารณะหรือแก่ชุมชน เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตให้ดำเนินบริการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือบริการส่งวิทยุโทรทัศน์จากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือการส่งวิทยุโทรทัศน์

ที่กระทำโดยการทำให้คลื่นแอสแตซิออนแพร่กระจายไปในบรรยากาศ ถ้าได้ทำการส่ง โดยมีรายการแน่นอนสม่ำเสมอหรือเป็นประจำ และบุคคลอื่นสามารถรับการส่งวิทยุ นั้นได้โดยใช้เครื่องรับวิทยุกระจายเสียงหรือเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ที่ผู้ส่งจัดหาให้หรือที่มีจำหน่ายโดยทั่วไป ให้ถือว่า การส่งวิทยุ นั้นเป็นการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือการส่งวิทยุโทรทัศน์เพื่อให้บริการแก่สาธารณะหรือแก่ชุมชนตามความในวรรคหนึ่ง การส่งวิทยุกระจายเสียงหรือการส่งวิทยุโทรทัศน์ ที่กระทำ โดยการทำให้คลื่นแอสแตซิออนผ่านไปทางสายหรือสื่อตัวนำไฟฟ้า ถ้าได้ทำการส่ง โดยมีรายการแน่นอนสม่ำเสมอหรือเป็นประจำ และบุคคลอื่นสามารถรับการส่งวิทยุ นั้นได้โดยใช้เครื่องรับวิทยุกระจายเสียงหรือเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ที่ผู้ส่งจัดหาให้หรือที่มีจำหน่ายโดยทั่วไป ไม่ว่า เครื่องรับนั้นจะมีความจำเป็นต้องดัดแปลงหรือติดตั้งอุปกรณ์เพิ่มเติมหรือไม่ก็ตาม และถ้าการส่งวิทยุ นั้นได้กระทำตามลักษณะหรือขอบเขตตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้ถือว่า การส่งวิทยุ นั้นเป็นการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือการส่งวิทยุโทรทัศน์เพื่อให้บริการแก่สาธารณะหรือแก่ชุมชนตามความในวรรคหนึ่ง กฎกระทรวงที่ออกตามความในวรรคสาม ให้ใช้บังคับในวันที่ระบุในกฎกระทรวง แต่จะใช้บังคับก่อนเก้าสิบวันนับแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาไม่ได้ กฎกระทรวงที่ออกมาเปลี่ยนแปลงลักษณะและขอบเขตของการส่งวิทยุตามที่ได้มีกฎกระทรวงกำหนดไว้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของผู้รับใบอนุญาตอยู่แล้วก่อนวันที่กฎกระทรวงดังกล่าวใช้บังคับ และให้ผู้รับใบอนุญาตดังกล่าวดำเนินการต่อไปได้จนกว่าอายุใบอนุญาตนั้นจะสิ้นสุดลง”

จากความในกฎหมายดังกล่าวข้างต้น การจัดตั้งวิทยุชุมชนของประชาชนจึงถือว่าเป็น การผิดกฎหมายแน่นอน และเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ดำเนินการในกรณีที่มีการฝ่าฝืน ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์

การเข้าบังคับใช้กฎหมายของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 โดยคำสั่งของอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ให้วิทยุชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสิงห์บุรี ยุติ การออกอากาศ โดยเหตุที่ว่าเป็นการดำเนินงานที่ไม่ได้รับอนุญาตจากทางการ ได้ก่อให้เกิดเสียง ทักท้วงจากแวดวงผู้เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน ผู้จัดตั้งวิทยุชุมชนทั่วไป ที่สุดแล้วคณะกรรมการสิทธิ มนุษยชนแห่งชาติ ได้ร่วมกับองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ หาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่สุดเรื่องก็ได้เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี โดยในการประชุมวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดหลักเกณฑ์ชั่วคราว เพื่อดูแลการใช้คลื่นวิทยุชุมชน หลังจากนั้น การดำเนินการวิทยุชุมชน ได้ดำเนินต่อไปในลักษณะ ของการผ่อนผัน แต่ก็ไม่มีความแน่นอนของวิธีการ มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด ทั้งในเรื่องของการใช้ คลื่นของกรมประชาสัมพันธ์ และการให้องค์กรท้องถิ่นของรัฐคือ องค์กรบริหารส่วนตำบล เข้ามาจัดตั้ง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549, หน้า 83)

ต่อมาในวันที่ 24 มิถุนายน 2546 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนที่คณะทำงานฯ ได้ตรวจพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมแล้ว โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. เจตนารมณ์ของการเรียนรู้วิद्यุชุมชน
2. ความหมายคำว่า “ชุมชน” และ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน”
3. ลักษณะสำคัญของวิद्यุชุมชน
4. หลักการ ขั้นตอน กระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชน ได้แก่ การเตรียมการเรียนรู้ เรื่อง การบริหารจัดการ การผลิตรายการ การทดลองออกอากาศ การพัฒนาความรู้ และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น
5. สำหรับโครงสร้างหลักในการบริหารจัดการจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการอำนวยการเพื่อกำหนดนโยบายและดูแลด้านการดำเนินงาน และคณะกรรมการปฏิบัติการในด้านบริหารจัดการและด้านรายการ
6. ขั้นตอนการแจ้งเพื่อขอดำเนินการจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการเพื่อการเรียนรู้วิद्यุชุมชนที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง ทำหน้าที่รับรอง ส่งเสริมพัฒนาจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
7. สำหรับขั้นตอนการแจ้งเพื่อขอดำเนินการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ
 - 7.1 กรณีจุดปฏิบัติการเรียนรู้ที่ดำเนินการทดลองออกอากาศแล้วให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยให้ยื่นเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการดำเนินการฯ ประกอบการขอรับรองและให้มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องส่งภายใน 60 วัน นับจากวันที่มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการฯ
 - 7.2 ในส่วนของกลุ่มผู้ดำเนินการที่จะขอตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนใหม่ ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้และมีโครงการในการบริหารจัดการจุดปฏิบัติการวิद्यุชุมชนสมบูรณ์ โดยก่อนทดลองออกอากาศให้ทำการยื่นเรื่องต่อคณะกรรมการดำเนินการฯ เพื่อให้การรับรองภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับเอกสาร
 - 7.3 ให้คณะกรรมการดำเนินการฯ พิจารณาคำขอรับรองภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ ได้รับเอกสาร และอาจขยายเวลาต่อไปได้อีกไม่เกิน 30 วัน และในกรณีที่มีการร้องเรียนว่า การทดลองออกอากาศก่อให้เกิดการรบกวน วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ฯ และกิจการโทรคมนาคมใด หากเป็นจริงตามข้อร้องเรียน ให้คณะกรรมการดำเนินการฯ แจ้งให้หยุดออกอากาศชั่วคราว จนกว่าจะแก้ไขแล้วเสร็จ

สมควรให้ภาคประชาชนสามารถเข้าไปจัดรายการในสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศได้ โดยอาจจะมีการผ่อนปรนในเรื่องของระเบียบข้อบังคับที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการของประชาชน เช่น ในเรื่องของใบอนุญาตผู้ประกาศตามกฎหมายและระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ไปพลางก่อน จนกว่าการคัดเลือกและแต่งตั้ง กสช. และ กทช. จะแล้วเสร็จ

3. การใช้คลื่นความถี่ของทางราชการที่มีอยู่แล้ว โดยมีกรอบการดำเนินการ ดังนี้

3.1 จัดตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วย ผู้แทนจากสำนักนายกรัฐมนตรี

กระทรวงกลาโหม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา กรมไปรษณีย์โทรเลข องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย นักวิชาการสื่อสารมวลชน เป็นกรรมการ และผู้แทนจากกรมประชาสัมพันธ์เป็นกรรมการและเลขานุการ

3.2 กรอบในการบริหาร โครงการและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

3.2.1 กำหนดแผนการดำเนินการวิทยุชุมชน

3.2.2 การดำเนินการวิทยุชุมชนสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและบทบัญญัติ

แห่งกฎหมาย

3.2.3 คลื่นความถี่ที่นำมาใช้ดำเนินการ ใช้คลื่นความถี่เดิมแต่นำมาทำซ้ำกับพื้นที่ใหม่

3.2.4 กำหนดคุณสมบัติของผู้ดำเนินการวิทยุชุมชนในพื้นที่

ปรากฏการณ์ของความอ่อนแอในการบังคับใช้กฎหมาย และความกดดันทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2546 – พ.ศ. 2547 ยังส่งผลให้เกิดความสับสนในการพัฒนาของวิทยุชุมชน ดังจะเห็นว่าแม้เป็นที่ชัดเจนว่าควรยอมให้มีการใช้คลื่นวิทยุใหม่ไม่สามารถทำได้ แต่ก็มิได้มีการบังคับจับกุมแต่อย่างใดจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

ระดับของการเป็นวิทยุชุมชน

1. ระดับรายการ “เพื่อชุมชน” ที่มีผู้จัด/ เจ้าของรายการ/ เจ้าของสถานี เป็นผู้อื่นแต่จัดรายการที่มีเนื้อหาเพื่อบริการชุมชน เช่น ประกาศของหาย ประชาสัมพันธ์งานของชุมชนฯ
2. ระดับที่มีประชาชนเข้ามาเป็นผู้ร่วมรายการ เช่น รายการของ จส.100 ร่วมด้วยช่วยกัน โดยทางสถานี/ ผู้จัดรายการยังเป็นผู้ควบคุมหรือเป็นเจ้าของรายการอยู่
3. ระดับ “รายการ โดยชุมชน” ได้แก่ รูปแบบที่เจ้าของสถานีแบ่งช่วงเวลาให้ตัวแทนของประชาชนที่ได้รับเลือกมาเป็น “คณะกรรมการวิทยุชุมชน” มาจัดรายการ โครงการของกรมประชาสัมพันธ์จะจัดเป็นวิทยุชุมชนในระดับนี้
4. ระดับสถานี ในระดับนี้จะอาศัยอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนเข้ามาปฏิบัติงานและบริหารรายการทั้งหมด แต่สถานียังเป็นของหน่วยงานของรัฐ

5. ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานี่ ในระดับนี้ประชาชนในชุมชนจะรวมตัวกันขอคืนความดีจากรัฐ และลงทุนตั้งสถานี่วิทยุ โดยชุมชนจะวางแผนนโยบายแต่อาจจะจ้างเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมาดำเนินงาน

6. ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานี่และมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลิ่น ในระดับนี้จะคล้ายคลึงกับระดับที่ 5 แต่ทว่าชุมชนจะเข้ามาเป็นทั้ง “เจ้าของ” (Ownership) และเข้ามา “ปฏิบัติการ” (Operation) ด้วย (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549, หน้า 42)

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในประเทศไทย

เนื่องจากวิทยุเป็นการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณะ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเป็นการดำเนินการภายใต้กฎหมาย สำหรับวิทยุชุมชนในปัจจุบันนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดจากการปฏิรูปทางการเมืองของไทยที่มีจุดเริ่มตั้งแต่เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 จนกระทั่งถึงการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในกฎหมายฉบับนี้มีมาตราที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิทยุชุมชนอยู่ 3 มาตราคือ มาตรา 39, 40 และ 41 และมีอีกหลายมาตราที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อมเช่น มาตรา 37, มาตรา 58, 59, 60

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนโดยตรงได้แก่มาตราที่เกี่ยวกับการจัดสรรคลิ่นความดีคือ

มาตรา 40 มีข้อความสำคัญ 3 ข้อคือ

(1) คลิ่นความดีที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

(2) ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลิ่นความดีตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

(3) การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

จากข้อความในทั้ง 3 วรรคนี้ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากเดิม เรื่องการเป็นเจ้าของคลิ่นความดี ซึ่งแต่เดิม “รัฐหรือรัฐบาล” เคยเป็นเจ้าของ ในมาตรา 40 นี้ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า คลิ่นความดีนั้นเป็น “ของชาติ” ซึ่งหมายความว่า เป็นของประชาชนทุกคนนั่นเอง และยังกำหนดเป้าหมายของการใช้คลิ่นความดีเอาไว้อย่างชัดเจนว่า ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งเราก็จะเห็นว่า ทั้งหมดนี้ก็คือเงื่อนไขเบื้องต้นของการถือกำเนิดของวิทยุท้องถิ่นนี่เอง

ทั้งนี้เนื่องจากวรรค 2 ของมาตรานี้ ทำให้เกิดพระราชบัญญัติ (พรบ.) องค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ (ที่รู้จักกันในนามย่อว่า กสทช.) และกิจการโทรคมนาคม (หรือ กทช.) ในปี พ.ศ. 2543 ในพรบ.นี้มีมาตราที่สำคัญและชี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ มาตรา 26 วรรค 4 บัญญัติไว้ว่า

“การจัดทำแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ และการอนุญาตให้ประกอบกิจการดังกล่าวต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างผู้ประกอบการภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยจะต้องจัดให้ภาคประชาชนได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละสิบ” ซึ่งก็เท่ากับว่าได้ระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่าต้องกันพื้นที่เอาไว้ 20% ให้เป็นวิทยุชุมชนที่ประชาชนเป็นเจ้าของคลื่นเอง เป็นเจ้าของสถานีเอง และเข้ามาดำเนินการเอง

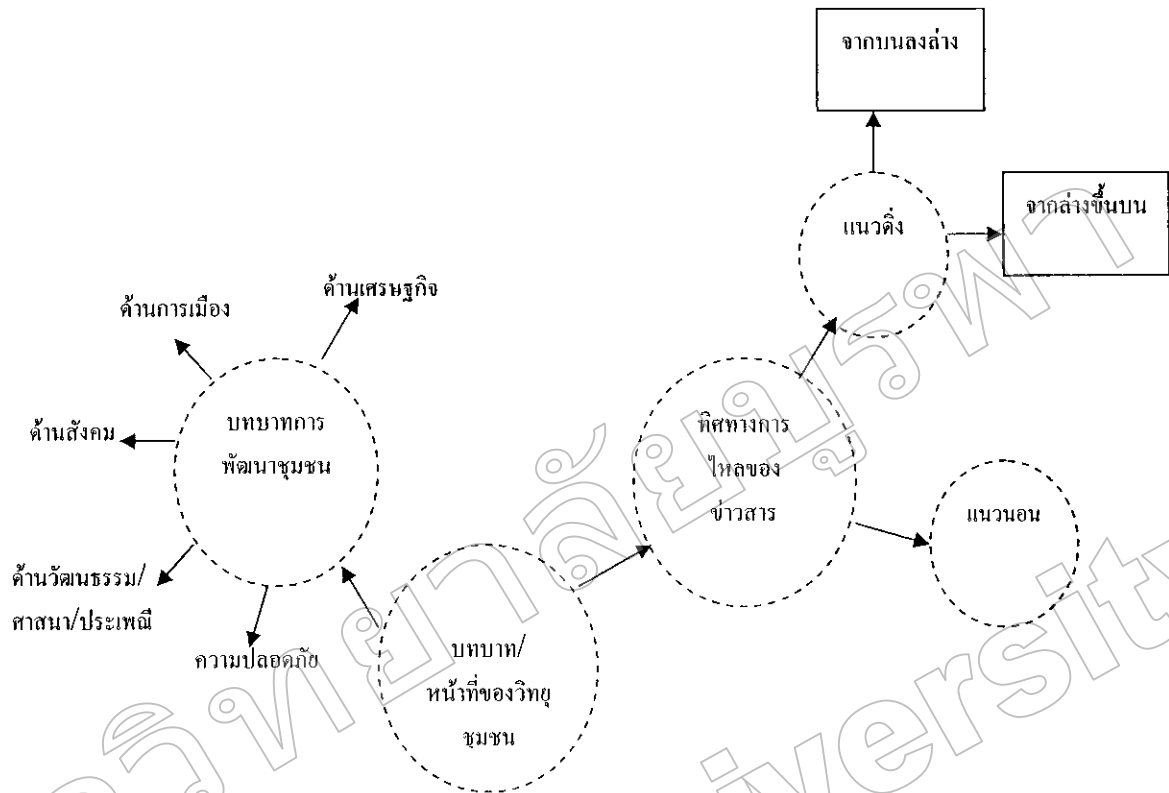
มาตรา 39 ซึ่งเป็นกฎหมายที่รับรองเสรีภาพในการสื่อสาร มีข้อความสำคัญ 5 วรรค คือ

(1) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น (ในมาตรานี้หมายความว่า ประชาชนมีสิทธิทั้งจะเป็นผู้รับสารและผู้ส่งข่าวสารได้)

(2) การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงแห่งรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคล เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

บทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน

จากผลงานวิจัยวิทยุชุมชนที่เป็นโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ในเขตจังหวัด นครราชสีมาและบุรีรัมย์ โดย นิภากร กำจรเมฆกุล, เสกสรร พรหมพิทักษ์ และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ (2545) ซึ่งได้วิเคราะห์ตัวเนื้อหารายการ และได้พบว่า วิทยุชุมชนที่มีสถานภาพเพียงแต่ระดับรายการ (ระดับที่ 3) เท่านั้น ก็ยังสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย โดยสามารถเล่นทั้งบทบาทเดิม ๆ ที่วิทยุทั่วไปเคยแสดง และการเพิ่มเติมบทบาทใหม่ ๆ ที่วิทยุทั่วไปไม่สามารถจะแสดงได้จากบทบาทที่หลากหลาย ในที่นี้จะแบ่งประเภทบทบาทโดยใช้เกณฑ์ 2 เกณฑ์คือ ทิศทางของการไหลของข่าวสาร (Information Flow) และบทบาทในการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ 2 แสดงทิศทางการไหลของข่าวสารและบทบาทของวิฑูชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549, หน้า 17)

การแสดงผลบทบาทของวิฑูชุมชนตามทิศทางการไหลของข่าวสาร

แบ่งได้เป็น 2 ทิศทาง คือ

1. ในแนวดิ่ง

1.1. การไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (Top - down Flow) มักเป็นบทบาทเดิมที่วิฑูสาธารณะ/ วิฑูส่วนกลาง/ วิฑูแห่งชาติมีแสดงอยู่ คือ

1.1.1 บทบาทเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานราชการไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือหน่วยงานท้องถิ่นสู่ประชาชน

1.1.2 บทบาทในการแจ้งข้อมูลข่าวสารทั่วไป เช่น ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง ข่าวสังคม

1.1.3 บทบาทในการให้การศึกษา/ ให้ความรู้จากหน่วยงาน - สถาบันการศึกษา

1.1.4 บทบาทในการเป็นเครื่องมือทางการเมืองระดับชาติ เช่น การให้ความรู้เรื่องการเลือกตั้ง

1.1.5 บทบาทในการธำรงรักษาวัฒนธรรมหลักของสังคม เช่น ความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

1.2 การไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (Bottom - up Flow) เป็นทิศทางการไหลที่ตรงกันข้ามกับบทบาทเดิมที่วิทยุเคยแสดงอยู่ เช่น

1.2.1 บทบาทในการเป็นช่องทางกรรโชงเรียนและสอบถามข้อมูล เช่น ที่เราอาจคุ้นเคยในรายการ “เรื่องทุกข์ชาวบ้าน” ของสถานีโทรทัศน์

1.2.2 บทบาทในการเป็นช่องทางติดตามตรวจสอบปัญหาของประชาชน ในขณะที่บทบาทแรกทีกล่าวถึงนั้นเป็นเพียงครึ่งทางเท่านั้น ซึ่งหากมีปรากฏการณ์ว่า “โรงเรียนแล้วแต่ก็เสียบหายไป หรือไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น” การร้องเรียนที่เป็นหมั่นย่อมนำให้ประชาชนเมื่อนำต่อการส่งข่าวสารจากล่างขึ้นบน เพื่อให้แก้ปัญหาที่มีลักษณะครบวงจร วิทยุชุมชนจะต้องแสดงบทบาทในการติดตามตรวจสอบการแก้ปัญหาไปจนสุดเส้นทาง

1.2.3 การนำเสนอ อัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของชุมชนออกสู่โลกภายนอก เช่น บรรดารายการ “ของดีบ้านเฮา” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ทั้งหมด

2. ในแนวนอน การเล่นบทบาทเป็นช่องทางให้มีการติดต่อสื่อสารในแนวนอน ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเองนั้น ถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ของวิทยุชุมชนที่เดียว การแสดงบทบาทในเชิงแนวนอนมีกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

2.1 การเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชนกันเอง เช่น เป็นจุดนัดพบระหว่างชาวบ้านที่เป็นวิทยากรกับเป็นผู้ฟังที่สนใจบทบาทในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็น ทั้งความคิดเห็นต่อเรื่องราวทั่ว ๆ ไป (เช่น เพลงที่สาม รักในวัยเรียน ฯลฯ) และความคิดเห็นต่อปัญหาของชุมชน รวมทั้งเป็นพื้นที่รวบรวมข้อเสนอแนะต่อการแก้ปัญหาอันเป็นไปตามหลักการที่ว่า “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว”

2.2 เป็นจุดประสานความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชุมชน ในประเพณีดั้งเดิมของไทยมีคำว่า “พริกอยู่บ้านเหนือ” เกลืออยู่บ้านใต้ หัวตะไคร้อยู่บ้านเพื่อน” อันหมายความถึงการช่วยเหลือเอื้ออาทรระหว่างชุมชนเมื่อเกิดเหตุภัยพิบัติกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งในปัจจุบันนี้วิทยุชุมชนจะสามารถแสดงบทบาทเป็นตัวต่อสายความช่วยเหลือให้ได้ถึงกันได้

การแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชน

ในกระแสการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในปัจจุบันนี้ วิทยุชุมชนสามารถจะเป็นพลังสำคัญหลังหนึ่งในการเข้าร่วมกับการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. บทบาทในการเสริมพลังทางเศรษฐกิจ เช่น การเผยแพร่สินค้าของชุมชน การแนะนำอาชีพ

2. บทบาทในการติดตาม จับตาดู วิพากษ์วิจารณ์การเมืองระดับท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบแนวทาง นโยบาย การปฏิบัติงานของการเมืองในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน

3. บทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอคภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแสดง โคราช ลิเก ประเพณีแข่งเรือ

4. บทบาทในการขัดเกลาทางสังคม เช่น การส่งเสริมค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ รักษากฎหมาย รักษาสีขาว รักษาสีเขียว รักษาสีแดง รักษาสีน้ำเงิน รักษาสีเหลือง รักษาสีชมพู รักษาสีฟ้า รักษาสีน้ำตาล รักษาสีเทา รักษาสีดำ รักษาสีขาว รักษาสีน้ำเงิน รักษาสีเหลือง รักษาสีชมพู รักษาสีฟ้า รักษาสีน้ำตาล รักษาสีเทา รักษาสีดำ

5. บทบาทในการระดมความร่วมมือ (Mobilization) เช่น ในช่วงเวลาที่ต้องการการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรณรงค์ป้องกันพิษสุนัขบ้า โรคเอดส์

6 บทบาทในการเตือนภัย วิทยุชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นยามป้องกันชุมชนให้รู้ตัวล่วงหน้าจากภัยอันตรายต่าง ๆ การที่วิทยุชุมชนจะแสดงบทบาทนี้ได้ ก็ต้องหมายความว่า เนื้อหาของวิทยุชุมชนจะเป็นเรื่องราวในชุมชน แต่ผู้รับผิดชอบวิทยุชุมชนก็ต้องเปิดตัวเปิดรับข่าวสารจากโลกภายนอกเพื่อจะได้เป็น “แถวหน้าของการรับรู้ข่าวสาร” และนำมาบอกต่อให้แก่ชุมชน เช่น ภัยจากน้ำท่วม ไฟป่า โรคระบาด

7. บทบาทในการประสานความสามัคคี (Integration) หรือเป็นสื่อกลางในการจัดการกับความขัดแย้ง แน่นอนว่า ในทุกชุมชนย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทั้งที่มาจากภายในชุมชนเอง หรือความขัดแย้งที่เกิดมาจากภายนอก ในท่ามกลางความขัดแย้งดังกล่าว วิทยุชุมชนอาจจะเล่นบทเป็น “พื้นที่เจรจา” ให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเจรจากันโดยตรงกัน

8. บทบาทในการสร้างบุคลิกภาพแบบใหม่ให้แก่คนในชุมชน เมื่อวิทยุชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ได้เข้ามามีปากมีเสียงในพื้นที่สาธารณะ ก็เท่ากับว่าวิทยุชุมชนได้เป็นเวทีสำหรับฝึกซ้อมให้ประชาชนรู้จักแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ

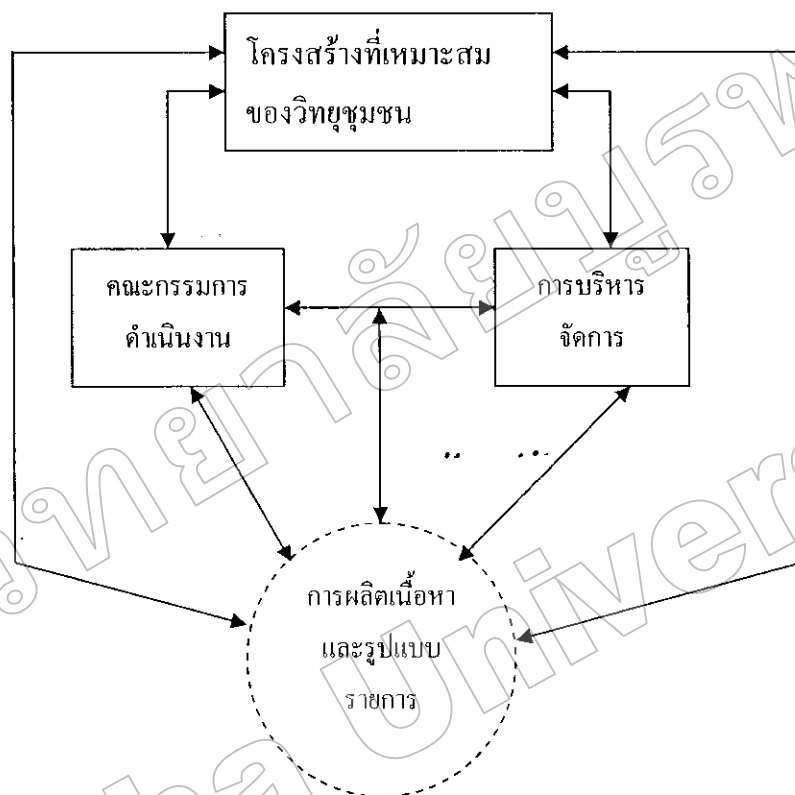
สำหรับบทบาทที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะสามารถใช้เป็นกรอบเพื่อประเมินความก้าวหน้าของวิทยุชุมชน กล่าวคือ ยิ่งนับวันสัดส่วนของการแสดงบทบาทเพื่อเชื่อมต่อการสื่อสารในแนวออนควรจะมีมากขึ้น ในขณะที่สัดส่วนของการสื่อสารจากบนลงล่างควรจะลดลง จึงจะหมายความว่าวิทยุชุมชนได้ทำหน้าที่เข้าใกล้กับโฉมหน้าที่แท้จริงของวิทยุชุมชนมากยิ่งขึ้น

หลักการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชน

เพื่อให้วิทยุชุมชนได้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยและพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง การดำเนินงานวิทยุชุมชนจำเป็นต้องเป็นไปตามหลักการที่แท้จริงและถูกต้องของการทำงานวิทยุชุมชน หลักการสำคัญ ๆ ของการดำเนินงานวิทยุชุมชน 4 หลักการคือ

1. โครงสร้างที่เหมาะสมของวิทยุชุมชน
2. คณะกรรมการดำเนินงาน

3. การบริหารจัดการ
4. หลักการผลิตเนื้อหาและรูปแบบรายการ

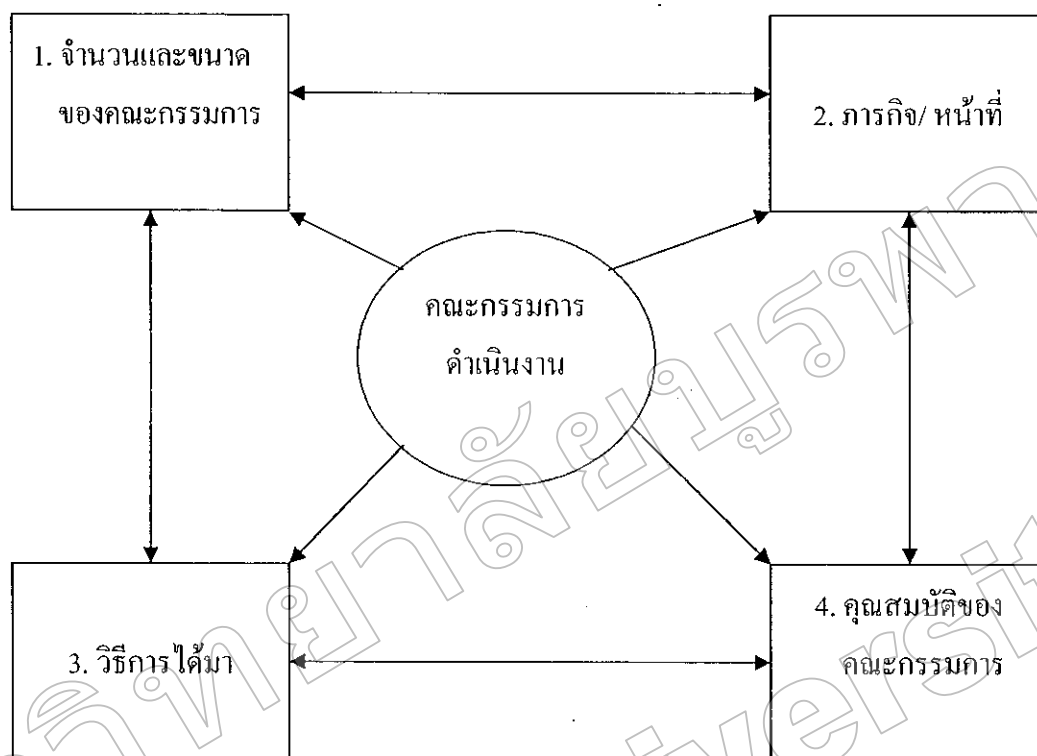

ภาพที่ 3 แสดงหลักการดำเนินงานของวิทยุชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549, หน้า 21)

โครงสร้างที่เหมาะสมของวิทยุชุมชน

คณะกรรมการดำเนินงาน

ปัจจุบันนี้ วิทยุชุมชนหลายแห่งในประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงทดลองแสวงหารูปแบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ซึ่งยังไม่ลงตัว ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคณะกรรมการและการดำเนินงานนั้น จึงเป็นเพียงการถอดบทเรียนออกมาจากงานวิจัยวิทยุชุมชนในที่ต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังมีใช้สูตรสำเร็จตายตัว อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะประการหนึ่งก็คือ คณะกรรมการดำเนินงานวิทยุชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการชี้ขาดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานวิทยุชุมชน เนื่องจากเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานทั้งหมด

ภาพที่ 4 แสดงโครงสร้างคณะกรรมการที่เหมาะสมกับการดำเนินงาน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2549, หน้า 28)

คุณสมบัติของคณะกรรมการ

ผลจากการวิจัยเรื่องวิद्यุชุมชนในหลาย ๆ ที่ ให้บทเรียนบางประการเกี่ยวกับคุณสมบัติของคณะกรรมการวิद्यุชุมชนว่า ควรมี/ ไม่ควรมีคุณสมบัติอะไรบ้าง ดังนี้

คณะกรรมการควรเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้น เพราะงานวิद्यุต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา

เป็นผู้ที่รักและพร้อมที่จะอุทิศตนเองเพื่อชุมชน เพราะงานวิद्यุชุมชนเป็นงานเพื่อส่วนรวมมิใช่ธุรกิจ ควรเป็นผู้ที่มีเวลาว่างพอสมควรที่จะทำงานให้ส่วนรวมภายในช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่ง

มีความบริสุทธิ์ใจในการเข้ามาทำงาน ไม่มีเป้าหมายเพื่อหวังผลประโยชน์แอบแฝงอยู่เบื้องหลัง สำหรับคุณสมบัติข้อนี้ จำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบด้วยกระบวนการเลือกตั้งของชุมชนเท่านั้น เนื่องจากเป็นคุณสมบัติที่ต้องดูจากประวัติชีวิตที่ผ่านมา

ไม่เป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการที่วิद्यุชุมชนจะถูกครอบงำจากการเมืองท้องถิ่น

คณะกรรมการวิทยุชุมชนนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำของชุมชน เช่น กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ขอให้เป็นผู้ที่รักและสนใจงานวิทยุเป็นใช้ได้

ประสบการณ์จากงานวิทยุชุมชนบางแห่งพบว่า คณะกรรมการมีการเสนอบุคคลอื่นที่โดดเด่นหรือมีอิทธิพลในชุมชนที่ตนเห็นว่าเหมาะสมเป็นกรรมการเพื่อหวังผลการสนับสนุนรายการบางอย่าง เช่น การเงิน ความสะดวกในการทำงานหรือวิทยากร ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้พิสูจน์แล้วว่าไม่ถูกต้อง เพราะบุคคลที่เด่นหรือมีอิทธิพลอาจจะส่งผลเสียมากกว่าผลดีต่อการทำงานกลุ่ม เนื่องจากมีลักษณะที่ข่มกรรมการคนอื่น ๆ จนไม่มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเสมอภาค เป็นประชาธิปไตย

ปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่องจากที่กล่าวมาแล้วก็คือ หากกรรมการมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันมากเท่าไร ก็จะทำให้เกิดความเกรงใจกันมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นการเลือกกรรมการที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน และมีลักษณะความเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้ทุกคนกล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม จึงเป็นข้อควรพิจารณาประกอบด้วย

มีการแบ่งงานกันทำว่ามีตำแหน่งหน้าที่อะไรบ้าง ลักษณะงานของแต่ละตำแหน่ง (Job Description) มีการวางแผนการทำงานที่แน่นอน มีการระบุเป้าหมายย่อยของแต่ละแผนกิจกรรม ผู้รับผิดชอบ วิธีการดำเนินการ การติดตามและประเมินผล การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนงานรูปแบบการทำงานนั้น ต้องปรับเปลี่ยนจกวิธีการ “แบบราชการ” มาเป็น “แบบประชาชน” คือไม่ใช่การสั่งการ แต่ใช้การประชุม เจรจา ต่อรอง หาเหตุผลมาหักล้างกันจนได้ข้อสรุปต้องมีการวางมาตรการว่า การทำงานของคณะกรรมการ จะเป็นไปได้และเป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำจากธุรกิจ นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มผู้แสวงหาผลประโยชน์

ความเป็นมาของคลื่นวิทยุชุมชนคนบางแดน FM 98.75 MHz

วิทยุชุมชนคนบางแดนนี้ เป็นวิทยุกระจายเสียงที่ค่อยอดมาจากหอกระจายข่าวที่ ท่านพระครูโกศลถาวรกิจดำเนินรายการในตอนเช้า โดยเน้นรายการเกี่ยวกับธรรมะทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตประจำวัน และข่าวสารต่าง ๆ หากแต่การสื่อกระจายเสียงทางหอกระจายข่าวนั้นสามารถส่งกระจายเสียงไปได้ไม่ไกลนัก และเวลาการจัดรายการก็มีเพียงตอนเช้าประมาณวันละ 2 ชั่วโมง คือตั้งแต่ 7.00 น. - 8.00 น. ดังนั้นคณะกรรมการบริหารชุดแรกได้แก่ ท่านเจ้าอาวาสวัดบางแดน ผู้อำนวยการ โรงเรียน และนายกองัดการบริหารส่วนตำบลริเริ่มก่อตั้งวิทยุกระจายเสียงชุมชนขึ้น โดยเบื้องต้นใช้ชื่อว่า วิทยุชุมชนคนบางแดน ส่งกระจายเสียงในระบบ เอฟ. เอ็ม. ความถี่ 98.75 เมกะเฮิรตซ์คลื่นวิทยุชุมชนคนบางแดน FM 98.75 MHz ปัจจุบันสถานีส่งตั้งอยู่ที่วัดบางแดน หมู่ที่ 2 ตำบลบางแดน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 โดยมีนายประชา อินคอง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางแดน เป็นผู้อำนวยการสถานี โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลบางแดน วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางแดน) และโรงเรียนชุมชนวัดบางแดน วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน คือ เป็นสถานีที่เปิดโอกาสให้เยาวชน ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการจัดรายการ และแสดงความคิดเห็นเป็นสื่อกลางความคิดของคนในชุมชนในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ และส่งเสริมศีลธรรมอันดีแก่ประชาชน และเปิดโอกาสให้นักเรียนรวมถึงคนในชุมชนสามารถ เข้าร่วมงาน ฝึกปฏิบัติในการเป็นผู้จัดรายการ เยาวชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการ แจ้งข่าวสารภายในชุมชน ข่าวสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยความร่วมมือกันระหว่าง บ้าน ชุมชน โรงเรียน วัด และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเบื้องต้น ในตอนต้นใช้ชื่อสถานีว่า สถานีวิทยุชุมชนคนบางแดน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2549 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสถานีวิทยุชุมชนวัดบางแดน เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา มีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายการดำเนินการบ้าง ได้แก่ วัตถุประสงค์ สำคัญของการจัดตั้งวิทยุชุมชน คือ เพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิงรื่นรมย์ พัฒนาอาชีพชุมชน สร้างความเสมอภาคภายในชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ด้านการบริหารจัดการสถานีนั้น ทางสถานีมีคณะกรรมการบริหารจัดการในฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

ประธานที่ปรึกษา ได้แก่ พระครูโกศลถาวรกิจ (เจ้าอาวาสวัดบางแดน)

ที่ปรึกษา ได้แก่ นายอู๊ด เสนาะ นายสายพิน ศรีเพ็ชร นางเกษณี ทรงเดช และนายเชาว์

เที่ยงแท้

ประธานคณะกรรมการ ได้แก่ นายอภัย พรหมเจริญ

รองประธานคณะกรรมการ ได้แก่ นายบุญเดือน อินคอง

เลขาธิการคณะกรรมการ ได้แก่ นายประชา อินคอง

คณะกรรมการ ได้แก่ นายวิสูตร เสาวคนธ์ นายชะลอ บุญขึ้น นายบุญสม อยู่คง

และนางชะเอม คำรอด

เหรียญกิต ได้แก่ นายคชา โพธิ์ทอง

ธุรการ ได้แก่ นายรังสรรค์ บรรจงพินิจ นายกมล เกตุแก่นจันทร์ และนางสาววิภา

รัตนโอภาส

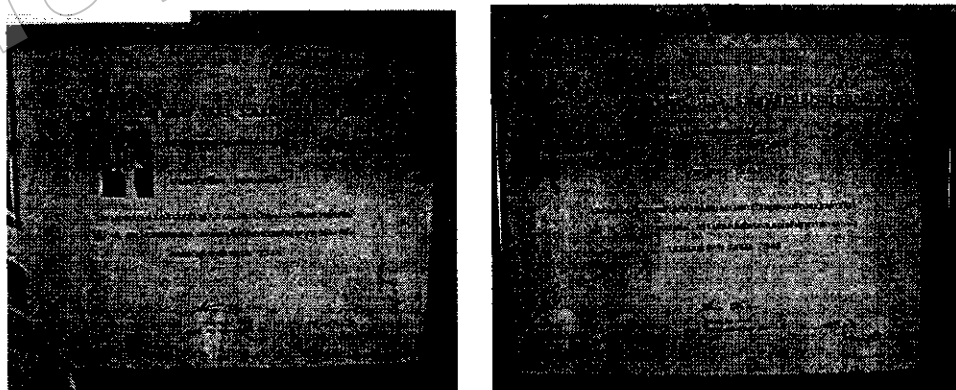
โดยรายงานของคณะกรรมการดังกล่าวเป็นรายงานล่าสุด (พ.ศ. 2549) ซึ่งคณะกรรมการ บริหารดังกล่าวสามารถปรับเปลี่ยนตามความคิดเห็นสมควรของที่ประชุม ซึ่งจัดให้มีการประชุมกัน ทุกวันที่สองของเดือน เพื่อรายงานความก้าวหน้าและปรับปรุงแก้ไขรายการตามความคิดเห็น ของผู้ฟัง ซึ่งมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของสถานีด้วย โดยคณะกรรมการบริหารชุดนี้ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณให้กับทางสถานี การติดต่อสื่อสารทำความร่วมมือกับ

หน่วยงานราชการทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน การโน้มน้าวใจให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินรายการหรือจัดรายการของทางสถานี การส่งเสริมให้เยาวชนใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อฝึกประสบการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับผู้ที่มาทำหน้าที่ในการดำเนินรายการหรือผู้จัดรายการวิทยุ ในระยะแรกนั้น มีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนมาจัดรายการแบบหลากหลาย ขาดความเป็นเอกภาพ ซึ่งผู้จัดรายการ บางราย เป็นผู้จัดรายการแบบจร ดังนั้นทางคณะกรรมการบริหารจึงได้มีการจัดให้มีผู้จัดรายการ ประจำ ทำหน้าที่หลัก ๆ โดยมีผู้จัดรายการประจำ 5 คน มีหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

ผู้อำนวยการสถานีหรือหัวหน้าสถานี ได้แก่ นายประชา อินคง
 หัวหน้าผู้ดำเนินรายการหรือหัวหน้านักจัดรายการ ได้แก่ นางกมลชนก บรรจงพินิจ
 ผู้ดำเนินรายการหรือนักจัดรายการ ได้แก่ นางอุ้นเรือน อินคง นายโคม กระจิมทอง และเด็กหญิงเสาวรส เปี่ยมทองคำ

ผลจากการประชุมของคณะกรรมการบริหารทั้งหมด มีมติในด้านของผู้ดำเนินรายการ หรือผู้จัดรายการวิทยุว่าเห็นสมควรต้องมีการผ่านการฝึกอบรมและมีใบรับรอง หรือใบผู้ประกาศ อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นผู้จัดรายการจึงได้เข้าร่วมการอบรมตามหลักสูตรเป็นผู้ประกาศของสถานี วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ซึ่งร่วมกับทาง สถาบันพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง เพื่อเป็นการรับรองคุณภาพว่าผู้ดำเนินรายการหรือผู้จัดรายการทุกท่าน สามารถดำเนินรายการ โดยใช้ภาษาที่ถูกต้องตามหลักการสากลเป็นอย่างน้อย ทางสถานีได้ตระหนักดีว่ากลุ่มผู้ฟังที่เปิดรับฟังนั้นมีหลากหลายวัย โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัย แห่งการศึกษาเรียนรู้และลอกเลียนแบบจะได้มีความรู้ความเข้าใจในด้านภาษาได้อย่าง ไม่ผิดเพี้ยน

ภาพที่ 5 ใบรับรองการผ่านการฝึกอบรมผู้ดำเนินรายการหรือผู้จัดรายการวิทยุ

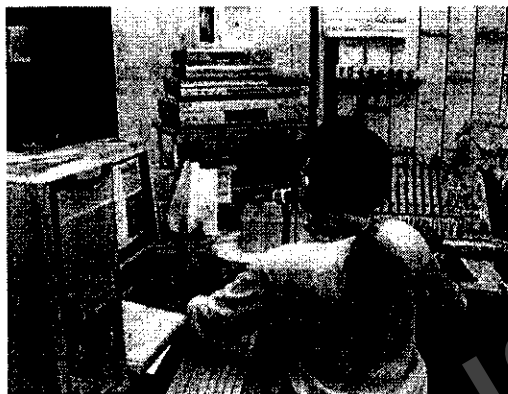
สำหรับรูปแบบและเนื้อหาของรายการที่ออกอากาศ มีการพัฒนารูปแบบและเนื้อหาอย่างต่อเนื่องจากเดิมที่เน้นรูปแบบทางด้านคลื่นพระพุทธรูปศาสนาเพียงด้านเดียวอาจจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายได้ จึงมีรายการเพลงสลับกันบ้าง เนื่องจากกลุ่มผู้ฟังจากการสำรวจของสถานีจากการมีส่วนร่วมของประชาชนที่โทรศัพท์เข้ามาที่รายการหรือสถานีทำให้ทราบว่ากลุ่มผู้ฟังมีทั้งเด็ก วัยรุ่น คนทำงานประกอบกับสถานีที่ตั้งอยู่ในรัศมีที่สามารถส่งถึงโรงงานหลายโรงงานอาทิ เช่น โรงงานกระทิงแดง โรงงานผลิตเครื่องครัวสแตนเลสตราคนางนวล โรงงานธรรมาภรณ์ เป็นต้น รวมทั้งสถานที่ราชการ (โรงเรียน สถานีอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล) หรือสถานที่ของรัฐวิสาหกิจ (สถานีรถไฟ) กลุ่มผู้ฟังจึงค่อนข้างหลากหลายทางคณะกรรมการบริหารทำการประชุมและประเมินผลความต้องการของประชาชนผู้เปิดรับฟังเป็นประจำและปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของรายการให้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด ซึ่งล่าสุด (พ.ศ. 2549) ฟังของรูปแบบรายการวิทยุชุมชนคนบางเตนคลื่น FM 98.75 MHz เป็นดังนี้

ผังรายการ แสดงรายการที่ออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ได้แก่

06.00น. -07.00 น.	รายการย้อนอดีตเพลงดัง โดยดีเจตุ๊กตา
07.00น. -08.00 น.	ถ่ายทอดข่าวภาคเช้า
08.00น. -09.30 น.	รายการลูกทุ่งรับตะวัน โดยดีเจอุ่นเรือน
09.30น. -11.30 น.	รายการลูกทุ่งไทยสไตล์ชุมชน โดยดีเจตุ๊กตา
11.30น. -12.30 น.	รายการเพื่อนรักเพื่อการศึกษ โดยนักเรียนโรงเรียนชุมชนวัดบางเตน
12.30น. -14.00 น.	รายการ Health Today โดยดีเจตุ๊กตา
14.00น. -15.00 น.	รายการลูกทุ่งดอกไม้บาน โดยนักเรียนโรงเรียนปากคลองบางกระดาน
15.00น. -16.00 น.	รายการเพื่อชีวิตเพื่อคุณ โดยดีเจตุ๊กตา
16.00น. -18.00 น.	รายการ Smile Radio โดยดีเจตุ๊กตา
18.00น. -19.00 น.	รายการ Happy Time โดยดีเจไบเฟอร์น
19.00น. -19.30 น.	ถ่ายทอดข่าวภาคค่ำ
19.30น. -21.00 น.	รายการดนตรีมีสาระ โดยดีเจตุ๊กตา

ผังรายการ แสดงรายการที่ออกอากาศเป็นประจำทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ได้แก่

06.00น. -07.00 น.	รายการย้อนอดีตเพลงดัง โดยดีเจตุ๊กตา
07.00น. -08.00 น.	ถ่ายทอดข่าวภาคเช้า
08.00น. -09.30 น.	รายการลูกทุ่งไทยใกล้ธรรมะ โดยดีเจตุ๊กตา

ภาพที่ 7 การจัดรายการสดโดยผู้ดำเนินรายการ ต้องเตรียมสคริปต์ไว้ล่วงหน้า

ปัจจุบันการผลิตรายการ มีขั้นตอนการผลิตที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนที่ผ่านมา กล่าวคือสามารถใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการผลิตเกือบทั้งหมด ตั้งแต่การเปิดเพลง สปอตโฆษณา หรือเนื้อหาสาระข่าวสารที่เตรียมไว้ในการนำเสนอสามารถดูผ่านคอมพิวเตอร์ได้ ทำให้ผู้ฟังได้รับข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัว และสามารถมีส่วนร่วมในการจัดรายการหรือกิจกรรมของรายการ เช่น การติดต่อแนะนำความรู้ ข่าวสาร กิจกรรมและกำหนดการของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ของคลื่นวิทยุชุมชนได้

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าในเขตพื้นที่อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ทุกบ้านมีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงอย่างน้อยครั้งเรือนละ 1 เครื่อง โดยสามารถเปิดรับฟังคลื่นวิทยุชุมชนคนบางแดนคลื่น FM 98.75 MHz ได้อย่างชัดเจนในพื้นที่ที่ใกล้สถานีส่ง ส่วนที่อยู่ไกลจากรัศมี 15 ตารางกิโลเมตร อาจพบการมีคลื่นแทรกจากสถานีส่งช่องอื่นอยู่บ้าง ในภาพรวมผู้เปิดรับฟังกล่าวว่า การรับฟังในเวลากลางวันสามารถรับสัญญาณได้ชัดเจนกว่าเวลากลางคืน โดยส่วนใหญ่เข้าใจว่าวิทยุชุมชนเป็นวิทยุกระจายเสียงประเภทหนึ่งที่มีกำลังกระจายเสียงได้ในรัศมีที่ไม่ไกลนัก และส่วนใหญ่มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อจำกัดของวิทยุชุมชนกล่าวคือ ทราบว่า วิทยุชุมชนเป็นการสื่อสารภายในของชุมชนเนื่องจากเครื่องส่งมีกำลังส่งต่ำ โดยใช้กำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ เสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตรจากพื้นดิน และรัศมีการส่งอยู่ในรัศมีไม่เกิน 15 ตารางกิโลเมตร การบริหารจัดการใช้การบริหารจัดการตนเองภายในชุมชน โดยมีคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่เป็นผู้นำผู้เสียสละในการดำเนินการ และเปิดโอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมรับฟังและแก้ปัญหา ปรับปรุงแก้ไขรายการให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของ วิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ สถานภาพของประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจ จำแนกเป็น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ เป็นตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ผลงานวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดดังกล่าว มีดังนี้

เพศ เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของ วิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของบัวผืน โททรัพย์ (2550) ที่ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังที่มีต่อรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียนภาคใต้ (เครือข่ายจังหวัดสุราษฎร์ธานี) ที่พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการ วิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียนภาคใต้ (เครือข่ายจังหวัดสุราษฎร์ธานี) และของอนุตรา พรทวี (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิทยุชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ พบว่า เพศ มีความสัมพันธ์กับความต้องการความถี่ในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน และ มีความสัมพันธ์กับความต้องการคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน

อายุ เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของ วิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของบัวผืน โททรัพย์ (2550) ที่ศึกษา เรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังที่มีต่อรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียน ภาคใต้ (เครือข่ายจังหวัดสุราษฎร์ธานี) ที่พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับฟัง รายการวิทยุชุมชน และของอนุตรา พรทวี (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิทยุชุมชน ของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ พบว่า อายุ มีความสัมพันธ์กับความต้องการเนื้อหา รายการ, รูปแบบรายการและเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน

ระดับการศึกษา เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับ บทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสิริอร แก้วลาย (2550) ศึกษาเรื่อง การเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการรับฟังรายการวิทยุชุมชนตำบล เขากอบ ของผู้ฟังในเขตตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง พบว่า ผู้ฟังรายการวิทยุชุมชน ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการเปิดรับฟัง รายการวิทยุชุมชนไม่แตกต่างกัน และของอนุตรา พรทวี (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการ วิทยุชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับ ความต้องการคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน

อาชีฟ เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสิริอร แก้วฉาย (2550) ศึกษาเรื่องการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการรับฟังรายการวิทยุชุมชนตำบลเขากอบของผู้ฟังในเขตตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง พบว่า ผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนที่มีอาชีฟแตกต่างกันจะมีการใช้ประโยชน์จากการเปิดรับฟังรายการวิทยุชุมชนแตกต่างกัน และอนุตรา พรทวี (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิทยุชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ พบว่า อาชีฟมีความสัมพันธ์กับความต้องการเนื้อหารายการ, รูปแบบรายการและเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน

รายได้ เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสุชาดา เดชการ (2550) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมและความพึงพอใจของเกษตรกรต่อวิทยุชุมชนคลื่น เอฟ. เอ็ม. ความถี่ 90.25 เมกะเฮิร์ตซ์ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อวิทยุชุมชน และรายได้มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจของเกษตรกรต่อวิทยุชุมชนด้วยเช่นกัน และอนุตรา พรทวี (2545, หน้า 57) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิทยุชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ พบว่า รายได้ของครอบครัวที่แตกต่างกัน จะมีความต้องการรายการวิทยุชุมชนแตกต่างกัน

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรทั้ง 5 ตัวแปร กล่าวคือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีฟ และรายได้ ได้แก่งานวิจัยของอนุตรา พรทวี (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิทยุชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีฟ การศึกษา และรายได้ ของประชาชนในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ กับความต้องการรายการวิทยุชุมชนและคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน ซึ่งการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) พบว่า อายุและอาชีฟ มีความสัมพันธ์กับความต้องการเนื้อหารายการ, รูปแบบรายการและเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความต้องการด้านเนื้อหารายการและเวลาในการออกอากาศ เพศ มีความสัมพันธ์กับความต้องการความถี่ในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน รายได้ มีความสัมพันธ์กับความต้องการรูปแบบรายการและเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน ส่วนความสัมพันธ์ของตัวแปรระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์กับความต้องการคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน พบว่า เพศ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความต้องการคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนนั้นยังมีผู้ศึกษาไว้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องวิทยุกระจายเสียงมากกว่า ดังนั้นผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่ใกล้เคียงกับเรื่องของวิทยุชุมชน สื่อและการพัฒนาท้องถิ่นไว้ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

บัวผืน โททรัพย์ (2550) วิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังที่มีต่อรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังที่มีต่อรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) ในด้านต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างที่ติดตามรับฟังรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) เป็นเพศชายและหญิงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน กลุ่มตัวอย่างหลักเป็นเกษตรกรอายุระหว่าง 36-45 ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา รายได้เฉลี่ย 5,000 - 15,000 บาทต่อเดือน และไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) เป็นเพียงผู้ฟังเท่านั้น ด้านพฤติกรรมการเปิดรับพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับฟังรายการที่บ้าน โดยมีลักษณะการเปิดรับฟังสลับไปมากับคลื่นอื่น มีความถี่ในการรับฟัง 3 - 4 วันต่อสัปดาห์ ในแต่ละวันจะใช้เวลาฟังเฉลี่ย 1 - 2 ชั่วโมง ช่วงเวลาที่เปิดรับฟังมากที่สุดคือ 15.00 - 17.00 น. ติดตามรับฟังรายการมานานประมาณ 2 ปี ด้านการใช้ประโยชน์พบว่า มีการใช้ประโยชน์จากรายการสุขภาพเพื่อประชาชน (อสม.) ในระดับมาก มีความพึงพอใจต่อรายการสุขภาพเพื่อประชาชน (อสม.) มากที่สุด และทดสอบพบว่าเพศ อายุ อาชีพ รายได้ และความเกี่ยวข้องกับชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรับฟังรายการวิทยุชุมชนชมรมเครดิติยูเนียนภาคใต้ (เครือข่าย จ.สุราษฎร์ธานี) รายได้และความเกี่ยวข้องกับชมรมที่แตกต่างกันมีการใช้ประโยชน์จากรายการแตกต่างกัน อาชีพรายได้และความเกี่ยวข้องกับชมรมที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อรายการแตกต่างกัน ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการของกลุ่มผู้ฟังที่แตกต่างกันมีการใช้ประโยชน์จากรายการไม่แตกต่างกัน

พิมลกลัษณ์ เดชะชัย (2550) วิจัยเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานวิทยุชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการดำเนินงาน สำนวนวิธีการดำเนินงาน วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้ฟังวิทยุชุมชนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ สำนวนความพึงพอใจของผู้ฟัง และระบุปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกรวิทยุชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ผลการดำเนินงานภาพรวมบรรลุเป้าหมายค่อนข้างมาก การดำเนินงานของวิทยุชุมชนด้านการวางแผนพบว่าคณะกรรมการของ

วิทยุชุมชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ด้านเนื้อหารายการพบว่าสถานีมีการจัดสรรช่วงเวลาให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ด้านผู้ผลิตรายการพบว่าผู้ผลิตรายการมีความกระตือรือร้น ริเริ่มสร้างสรรค์พร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อชุมชน ด้านผู้จัดรายการพบว่า ผู้จัดรายการสามารถทำหน้าที่จัดรายการตามที่ได้รับมอบหมาย ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า ในทางปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ การจัดเวทีเสวนา เวทีประชาคมยังไม่มี ความต่อเนื่องเปิดโอกาสให้ประชาชนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการประชาชนมีส่วนร่วมในระดับน้อย ประชาชนพึงพอใจที่วิทยุชุมชนสามารถทำหน้าที่ยามป้องกันชุมชนให้รู้ตัวล่วงหน้าจากภัยอันตรายต่าง ๆ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิทยุชุมชน ได้แก่ บุคลากรของสถานีวิทยุชุมชนไม่มีความรู้ ขาดการพัฒนาอบรมให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคการจัดรายการ เนื้อหา และกระบวนการจัดรายการ ขาดงบประมาณในการพัฒนาอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย เกิดคลื่นแทรกจากสถานีวิทยุอื่น มีการแข่งขันสูง

วิสุธา เกตุสุริยงค์ (2550) ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการรับฟังวิทยุ ความต้องการและการมีส่วนร่วมในจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเทศบาลนครสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับฟัง รูปแบบรายการที่เป็นที่ต้องการ เนื้อหาของรายการ ผู้ดำเนินรายการที่เป็นที่ต้องการ ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลนครสงขลาในการดำเนินงานจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเทศบาลนครสงขลา ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับฟังวิทยุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการฟังที่บ้านตนเอง ส่วนใหญ่ฟังทุกวัน โดยเฉลี่ยสัปดาห์ละ 15.73 ชั่วโมง ฟังมากที่สุดช่วงเวลา 20.01 น. เป็นต้นไป เหตุผลที่เปิดรับฟังเพื่อความเพลิดเพลิน ส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักวิทยุชุมชน ความต้องการเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ส่วนใหญ่ต้องการให้ตัวแทนของประชาชนเป็นผู้ดำเนินรายการ เป็นเพศชาย และใช้ภาษากลางในการดำเนินการ ต้องการเนื้อหาประเภทข่าว ต้องการรายการประเภทข่าว และเห็นด้วยต่อการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเทศบาลนครสงขลา ประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์แตกต่างกันจะมีพฤติกรรมการรับฟัง ความต้องการรับฟัง ความต้องการเนื้อหารายการ ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนแตกต่างกัน ประชาชนที่มีความเข้าใจในวิทยุชุมชนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงาน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแตกต่างกัน

สิริอร แก้วลาย (2550) ศึกษาเรื่องการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการรับฟังรายการวิทยุชุมชนตำบลเขาอกบ ของผู้ฟังในเขตตำบลเขาอกบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับฟัง ความแตกต่างของลักษณะ

ทางประชากรศาสตร์กับพฤติกรรมกาารเปิดรับฟัง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจาก การรับฟังรายการวิทยุชุมชนตำบลเขากอบ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 18 - 29 ปี ส่วนใหญ่การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา เป็นนักศึกษาและรับจ้างในอัตราที่ใกล้เคียงกัน มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังวิทยุในช่วงเช้า โดยเปิดรับฟังบ้างมากที่สุด 3 - 4 วันต่อสัปดาห์ มีลักษณะ ในการรับฟังรายการ โดยฟังไปด้วยทำกิจกรรมอื่นไปด้วยมากที่สุด โดยรับฟังร่วมกับสมาชิก ในครอบครัว การใช้ประโยชน์จากการรับฟังโดยรวมอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างมีการใช้ประโยชน์ เพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานมากที่สุด ความพึงพอใจ จากการรับฟังรายการ กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในด้านผู้ดำเนินรายการมากที่สุด โดยประเด็น ที่มีความพึงพอใจสูงสุดคือ ผู้ดำเนินรายการ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเหมาะสมกับท้องถิ่น

สุระชัย ชูผลกา (2550) วิจัยเรื่องบทบาทและสถานภาพของวิทยุชุมชนกับการมีส่วนร่วม ของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการดำเนินงานของวิทยุชุมชนไทยที่ประชาชน เป็นเจ้าของสถานีวิทยุและเป็นการดำเนินการแบบไม่มีโฆษณาหรือวัตถุประสงค์ทางการค้า โดยมุ่งศึกษาผ่านองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และ ผู้รับสาร ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์ต่อ ลักษณะการดำเนินงานของวิทยุชุมชนแตกต่างกัน บริบททางชุมชนและสังคมที่แตกต่างกัน ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน บทบาทและสถานภาพของวิทยุชุมชน ขึ้นอยู่กับลักษณะการดำเนินงานและขีดความสามารถของวิทยุชุมชนในการตอบสนองต่อ ความต้องการข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกัน การดำเนินงานของวิทยุชุมชนที่มีประชาชนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางไม่ได้ส่งผลให้วิทยุชุมชนไทยดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักการวิทยุชุมชนและแนวคิดการสื่อสารชุมชนอย่างชัดเจน เพราะการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อวิทยุชุมชนเป็นลักษณะ โน้มเอียงไปในลักษณะการมีส่วนร่วมเทียม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ รัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐ และประชาชนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานทั้งในด้านการจัดสรร คลื่นความถี่การพัฒนาศักยภาพของผู้ดำเนินการวิทยุชุมชนในด้านการสื่อสารชุมชน การจัดการองค์กร และการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในอัตราก้าวหน้าที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มี ส่วนร่วมบริหารจัดการสมทบเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางวิทยุชุมชนที่แตกต่างกัน รัฐต้อง ไม่กำหนด มาตรฐานทางเทคนิคในการส่งกระจายเสียงเพียงแบบเดียว เพียงแต่ต้องกำหนดอย่างชัดเจน ไม่ให้วิทยุชุมชนแสวงหากำไร ในเชิงพาณิชย์ดังเช่นปัจจุบัน เพื่อเกื้อหนุนให้วิทยุชุมชนเปิดพื้นที่ สาธารณะและเป็นสื่อชุมชนที่เปิดกว้างให้คนในชุมชนทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ศาสตราจารย์ บุญศรี (2549) วิจัยเรื่องการบริหารจัดการและการผลิตรายการของวิทยุกระจายเสียง มมร. ล้านนา วัดเจดีย์หลวง และวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบว่าการวางแผนนโยบายการบริหารจัดการ การผลิตรายการและการสร้างการมีส่วนร่วมของวิทยุทั้งสองแห่งว่าเป็นเช่นใดบ้าง และทราบเนื้อหารายการที่ผลิตออกมานั้นสอดคล้องกับนโยบายของวิทยุทั้งสองแห่งหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า วิทยุทั้งสองแห่งเป็นวิทยุสถาบันที่ต้องใช้รูปแบบของวิทยุชุมชนเนื่องด้วยข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย วิทยุกระจายเสียง มมร. ล้านนา วัดเจดีย์หลวงก่อตั้งขึ้น โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ วิทยุเขตล้านนาโดยมีนโยบายคือมุ่งการเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาเป็นหลัก รองลงมาคือเผยแพร่ธรรมะและให้ความบันเทิงแก่ประชาชน คณะบริหารเป็นบุคลากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเองทั้งสิ้นใช้ระบบราชการในการบริหารงาน งบประมาณได้จากเงินงบประมาณแผ่นดิน การผลิตรายการใช้การว่าจ้างนักจัดรายการจากภายนอกมาดำเนินรายการแต่เมื่อถูกตัดงบประมาณจึงเหลือเพียงเปิดเพลงรักษาค้นความถี่ไว้เท่านั้น ส่วนเนื้อหารายการเป็นรายการบันเทิงตลอดช่วงระยะเวลาการออกอากาศ การสร้างการมีส่วนร่วมมีน้อย ประชาชนมีส่วนร่วมเพียงในระดับการเป็นผู้ฟังเท่านั้น เนื้อหารายการได้สะท้อนให้เห็นว่าวิทยุแห่งนี้มีได้ดำเนินนโยบายในการเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาตามประสงค์ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและผู้ชำนาญเฉพาะด้านจึงมุ่งเป็นรายการบันเทิงแทน ส่วนวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ วัดอินทนิลก่อตั้งโดยคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีนโยบายเป็นวิทยุที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาตลอด 24 ชั่วโมง รวมถึงเผยแพร่ข่าวสารของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ มีคณะบริหารสองชุด คือ คณะกรรมการฝ่ายบริหารดูแลด้านการกำหนดนโยบายและคณะดำเนินการฝ่ายกิจกรรมดูแลด้านการออกอากาศ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิพระบรมธาตุศุภเทพ การผลิตรายการมีลักษณะดำเนินรายการสด การใช้เทปธรรมะและการถ่ายทอดสดนอกสถานที่ โดยไม่มีการว่าจ้างนักจัดรายการ ทางด้านเนื้อหารายการเกือบทั้งหมดนำเสนอธรรมะในประเด็นต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการได้แต่ยังไม่มากนัก ส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงการรับฟังเนื้อหาสาระที่สะท้อนให้เห็นถึงความชัดเจนในภาคปฏิบัติที่เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ รวมถึงการฝึกหัดพระสงฆ์และสามเณรให้มีทักษะการจัดรายการวิทยุ

จิตติพร บุทธิจักร (2548) ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทวิทยุชุมชนในการส่งเสริมงานการศึกษา นอกโรงเรียน กรณีศึกษา: จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านเป่า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ รูปแบบและเนื้อหาสาระการจัดรายการ บทบาทของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านเป่าที่แสดงออกต่องานส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตามยุทธศาสตร์การศึกษานอกโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านเป่าก่อตั้งโดยการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการพัฒนาสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

มีการบริหารจัดการบุคลากรและวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ส่วนใหญ่เป็นรายการเพลงนำเสนอเนื้อหาสาระประเภทข้อเท็จจริง ส่วนรูปแบบรายการและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับการส่งเสริมงานการศึกษาออกโรงเรียน ควรเป็นรายการเพื่อการศึกษาโดยตรงและมีเนื้อหาสาระประเภทข้อเท็จจริงเป็นหลัก วิทยุชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมงานการศึกษาพื้นฐานในหมวดวิชาพัฒนาสังคมและชุมชน ภาษาไทย พัฒนาทักษะชีวิต ส่งเสริมงานการศึกษาสายอาชีพและส่งเสริมงานการศึกษาดำเนินชีวิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยวิทยุชุมชนเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น

ประกาศ ผลิต (2548) วิจัยเรื่องการวิเคราะห์การจัดการรายการวิทยุชุมชน "สร้างสรรค์จันทร์" การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือเพื่อศึกษาถึงโครงสร้าง การดำเนินงาน กระบวนการทำงาน และปัจจัยที่นำไปสู่การยุติการดำเนินงานรายการสร้างสรรค์ จันทร์ ผลจากการศึกษาพบว่ารายการสร้างสรรค์จันทร์เป็นรายการที่อยู่ภายใต้ของโครงสร้าง ของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทร์ โครงสร้างการดำเนินงานของรายการ สร้างสรรค์จันทร์ จำแนกได้ 3 ระยะ คือ ระยะทดลอง ดำเนินงานรายการโดย 3 ส่วน คือ คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่เป็นตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำแบบ ทางการ และผู้ทดลองจัดรายการ คณะกรรมการที่ปรึกษาและงานช่างเทคนิคของสถานี ระยะดำเนินงานจริงช่วงแรก มีตัวแทนภาครัฐเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารฯ และคณะกรรมการ ที่ปรึกษา และงานรายการของสถานีเข้าร่วมดำเนินงานรายการเพิ่มจากระยะทดลอง ส่วนในระยะ ดำเนินงานจริงช่วงสุดท้ายนั้น ดำเนินงานรายการ โดยตัวแทนภาครัฐ 2 คน และงานช่างเทคนิค ของสถานีเท่านั้น กระบวนการทำงานของรายการ ได้แก่ 1) งานด้านการบริหารจัดการ ซึ่งเป็น การประชุมระดมความคิดเห็น 2) งานด้านการผลิตรายการ มี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการก่อนการผลิต ได้แก่ การวางแผนการผลิต และการเก็บข้อมูล ขั้นตอนผลิตซึ่งมีการผลิตรายการทั้งในลักษณะบันทึก เทป และรายการสด และขั้นหลังการผลิตรายการ ได้แก่ การตรวจสอบคุณภาพเทปรายการ ก่อนออกอากาศ และ 3) งานด้านการประชาสัมพันธ์รายการได้ใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงสื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคล ซึ่งมีเนื้อหาเชิญชวนให้ติดตามรับฟังรายการ ส่งข่าวสาร และแสดงความคิดเห็นต่อ รายการ ปัจจัยที่นำไปสู่การยุติ มี 3 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยด้านนโยบายสถานี คือ การที่สถานีไม่ได้ สนับสนุนการดำเนินงานอย่างแท้จริง 2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ อันได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล คือ การขาดความรู้สึกรักในการเป็นเจ้าของรายการ การขาดความรู้และทักษะด้านวิทยุกระจายเสียง และการขาดพลัง และปัจจัยด้านงบประมาณที่ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน และ 3) ปัจจัย ด้านการมีส่วนร่วม คือ การขาดการรวมกลุ่มของคณะกรรมการบริหารฯ และการไม่สนับสนุน และกระจายโอกาสให้ประชาชนกลุ่มอื่น ๆ มีส่วนร่วม

ลีลาวดี วัชรโรบล (2548) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในวิเทศชุมชน: กรณีศึกษาวิเทศชุมชนคนเมืองปทุม ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยมียัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า สถานีวิเทศคนเมืองปทุมเกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนที่ต้องการมีสื่อของตนเอง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นไปตามอุดมการณ์ของวัตถุประสงค์การตั้งวิเทศชุมชนที่ต้องการให้เป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิเทศชุมชนเพื่อดำเนินการให้เป็นสื่อการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้ระบบอาสาสมัครในการดำเนินการ ไม่มุ่งหวังกำไรทางธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นอิสระปราศจากการครอบงำและแทรกแซงจากกลุ่มการเมือง กลุ่มธุรกิจ ถือเป็นช่องทางสื่อสารสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนมีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร การสร้างวิเทศชุมชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เป็นไปได้ด้วยความยากลำบากเนื่องจากปัญหาเรื่องทุน ปัญหาความไม่พร้อมของบุคลากร ปัญหาเทคโนโลยี และปัญหาจากวิเทศชุมชนแบบผลประ โยชน์

ศุภลมาลย์ สร้อยรัตน์ (2548) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของวิเทศชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การวางแผน การผลิตรายการ และการรับฟังวิเทศชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวิเทศชุมชน ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการผลิตรายการ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด การรับฟังวิเทศชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้แก่ ลักษณะทางประชากร สถานภาพทางสังคม และพฤติกรรมการรับฟัง โดยประชาชนเพศชายที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีอาชีพรับราชการ และรายได้มากกว่าสองหมื่นบาท มีสถานภาพเป็นสมาชิกอบต. มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิเทศชุมชนสูงสุด และประชาชนที่มีพฤติกรรมการรับฟังวิเทศชุมชนเป็นระยะเวลา 5 - 6 เดือน รับฟังมากกว่า 5 - 6 ครั้งต่อสัปดาห์ และรับฟัง 3 - 4 ชั่วโมงต่อครั้ง และตั้งใจฟังวิเทศชุมชนตลอดรายการ สนใจฟังรายการการปกครอง และ โทรศัพท์เข้ารายการวิเทศชุมชนมากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิเทศชุมชนสูงสุด

สร้อยรัศ สมศรีรัตน์ (2548) ศึกษาเรื่องการบริหารสถานีวิเทศชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะการบริหารจัดการองค์การดำเนินการและกลยุทธ์ที่สถานีวิเทศชุมชนนำมาใช้เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงาน ผลการศึกษาพบว่า สถานีวิเทศเสียงชุมชนจังหวัดกาญจนบุรีเป็นสถานีวิเทศชุมชนแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2544 ด้วยเงินกองทุนที่ได้รับจากกองทุนเพื่อพัฒนาสังคม

(SIF) โดยมีชาวบ้านในชุมชนร่วมกันก่อตั้งบริหารและเป็นเจ้าของ มีการบริหารจัดการ โดยตัวแทนของชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของสื่อ มารวมตัวเป็นกลุ่มปฏิรูปสื่อภาคประชาชน สำหรับหลักที่ใช้ในการบริหารจัดการคือใช้หลักการบริหารอย่างเป็นอิสระปราศจากการครอบงำของอิทธิพลใด ๆ เครื่องช่วยในการดำเนินงานของสถานีวิทยุเสียงชุมชนกาญจนบุรีพบว่า มีการวางแผนในการดำเนินงานในการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ก่อนจัดตั้งสถานีมีการจัดเวทีเสวนาเพื่อสร้างการเรียนรู้ตามชุมชนต่าง ๆ ของ 13 อำเภอ ในจังหวัดกาญจนบุรี เมื่อมีการจัดตั้งแล้วได้มีการสร้างเครือข่ายแบบแนวร่วมในการทำงานของกลุ่มองค์กรในระดับประเทศจากตัวแทนภาคประชาชนเพื่อช่วยกันผลักดันให้เกิดการยอมรับสิทธิของประชาชนในการเป็นเจ้าของสื่อ เมื่อเกิดความเข้มแข็งแล้วให้มีการขยายเครือข่ายไปภายในจังหวัดที่พร้อมจะจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนสำหรับกลยุทธ์ในการผลักดันให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานี คือ ใช้การจูงใจ เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้มีโอกาสในการพัฒนา ส่วนร่วมในการรับฟังส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานี เพราะการที่ชุมชนมีสถานีวิทยุเป็นของตนเองนั้นสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้รับทราบข้อมูลที่เหมาะสม เป็นประโยชน์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ชาคริต สุดสายเนตร, ชีระพล อ้นมัย และชัชวีร์ภรณ์ เวฬุวนารักษ์ (2547) ศึกษาเรื่องการใช้สื่อวิทยุท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมประชาคมจังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการคลี่คลายของประวัติการก่อตั้งและการใช้ประโยชน์จากวิทยุท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ศึกษาบทบาทการวิทยุเพื่อชุมชนและแสวงหาแนวทางการพัฒนากระบวนการผลิตรายการวิทยุชุมชนให้ตอบสนองต่อแนวคิดการปฏิรูปสื่อที่ต้องการให้วิทยุชุมชนเป็นวิทยุเพื่อประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของวิทยุท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้ คือ เพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์และความมั่นคงภายในชาติ เป็นตัวกลางระหว่างรัฐและประชาชน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและบริการสาธารณประโยชน์และเพื่อความบันเทิง กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากสถานีวิทยุ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ ชมรมผู้สื่อข่าว นักจัดรายการอิสระและนักการเมือง กลุ่มทุนสัมปทาน กลุ่มอาสาสมัคร โดยมีการใช้ประโยชน์เป็น 3 ส่วน คือ วิทยุเพื่อรัฐ วิทยุเพื่อธุรกิจการเมืองและบันเทิง และวิทยุเพื่อชุมชน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของวิทยุท้องถิ่นในจังหวัดมหาสารคามมีผลต่อการกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาาร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันผ่านรายการวิทยุท้องถิ่นสามารถเป็นสื่อตอบสนองประโยชน์ต่อชุมชนในบางด้าน แต่ยังไม่สามารถสร้างเครือข่ายได้ขณะเดียวกันวิทยุชุมชนของเครือข่ายชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม 2 สถานี ยังเป็นสื่อหนึ่งที่ยังต้องการการพัฒนา ทั้งกระบวนการสิทธิ กระบวนการผลิตรายการและกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและเลือกนำเสนอรูปแบบและเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม และตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

วีระวรรณ ยังกิจการ, อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ และศิริพร เสรีกิตติกุล (2547) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบเนื้อหาและวิธีดำเนินงานรายการวิทยุเพื่อชุมชนของจังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของรายการวิทยุชุมชนคนเมืองน่าน วิเคราะห์รูปแบบเนื้อหาและวิธีการดำเนินงาน ศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างในการกำหนดรูปแบบเนื้อหาและวิธีการดำเนินงาน ศึกษาความต้องการของชุมชนในจังหวัดน่านที่มีต่อรูปแบบเนื้อหาและวิธีการดำเนินงานและเปรียบเทียบรูปแบบเนื้อหาและวิธีการดำเนินงานระหว่างรายการวิทยุชุมชนคนเมืองน่านกับวิทยุชุมชนตามความต้องการของชุมชนในจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของรายการวิทยุชุมชนคนเมืองน่านมี 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ดำเนินรายการทุกวัน เป็นรูปแบบนิตยสารทางอากาศแบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงพูดคุย ช่วงข่าวชุมชน ช่วงสัมภาษณ์กับชุมชนและช่วงสนทนากับชุมชน รูปแบบเพลงคั่นรายการ รูปแบบโฆษณาคั่นรายการ และรูปแบบรายการสัจจอร์ซึ่งจะจัดขึ้นในโอกาสที่มีกิจกรรมสำคัญ เช่น งานแข่งเรือของจังหวัด การสนทนาเรื่องกองทุนหมู่บ้าน การเปรียบเทียบวิทยุชุมชนตามความต้องการของประชาชน พบว่า การผลิตรายการวิทยุชุมชนแบบสวท. น่าน ไม่สามารถครอบคลุมความต้องการของทุกชุมชนได้ วิทยุสามารถเป็นเครื่องมือสื่อสารได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เขวชนและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในชุมชนจึงควรเข้ามามีบทบาทในวิทยุชุมชนด้วย วิทยุชุมชนสามารถนำมาใช้ในธุรกิจชุมชนได้ วิทยุชุมชนต้องใช้ภาษาท้องถิ่น

นิภากร กำจรเมฆกุล และคณะ (2545) ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ บทบาท สภาพปัญหา ขอบประมาณ และสื่อคู่แข่ง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ศึกษารูปแบบและเนื้อหาของรายการ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์มีโครงสร้างระบบรัฐ โดยรัฐเป็นเจ้าของแต่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในสื่อ การดำเนินงานพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมามีคณะทำงานและที่ปรึกษาส่วนวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ไม่มี ด้านบทบาทหลักของวิทยุชุมชน ทั้ง 2 จังหวัดยังคงแสดงบทบาทแบบเดิมคือการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานรัฐท้องถิ่นและมีบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (Top - down) มากกว่าบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (Horizontal) และตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (Bottom - up) การดำเนินงานด้านการบริหารได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากกรมประชาสัมพันธ์ ด้านการผลิตรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาออกอากาศจำนวน 1 รายการออกอากาศประมาณ 3 ชั่วโมง ทุกวัน ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ออกอากาศจำนวน 10 รายการ ประมาณ 9 ชั่วโมงต่อวัน

ทุกวันหรือจันทร์ถึงศุกร์บางรายการ ด้านปัจจัยพบว่า ปัจจัยด้านการเมืองและเศรษฐกิจของทั้ง 2 จังหวัด มีลักษณะที่หลากหลายและส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนและการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน โดยชุมชนส่วนหนึ่งยังคงยึดมั่นให้ความสำคัญกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และวิสาหกิจชุมชนได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในรายการวิสาหกิจชุมชนมีบทบาทการเป็นเครื่องมือทางการเมืองในลักษณะการรณรงค์ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ชุมชน ความต้องการของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดบุรีรัมย์ต้องการเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตรมากที่สุด ต้องการรูปแบบรายการที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรายการ ส่วนวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาได้นำเนื้อหาด้านสุขภาพไปใช้ประโยชน์ ข้อเสนอแนะต่อวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาผู้วิจัยเสนอว่า การบริหารจัดการควรมีคณะกรรมการจากทุกภาคส่วนมีการกำหนดนโยบายและวิธีการดำเนินงานอย่างชัดเจน ควรมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก จัดระบบงานให้เป็นระบบ เตรียมความพร้อมที่จะเพิ่มเติมความรู้แก่ชุมชน มีระบบตลาดที่โปร่งใส ข้อเสนอแนะต่อวิสาหกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เพิ่มการฝึกอบรม การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การบริหารจัดการ เพิ่มสัดส่วนบทบาทของไหลของข่าวสาร ให้เท่าเทียมกันทั้งในแวนอนและจากล่างขึ้นบนเพื่อให้เกิดการไหลของข่าวสารในทุกทิศทาง

อนุตรา พรวิติ (2545) ศึกษาเรื่องความต้องการรายการวิสาหกิจชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเกี่ยวกับความต้องการรายการวิสาหกิจชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความต้องการเนื้อหารายการ, รูปแบบรายการ, เวลาในการออกอากาศ, ความถี่และความยาวของรายการ รวมทั้งศึกษาถึงความต้องการคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิสาหกิจชุมชนของผู้ฟังในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ อันประกอบด้วยจังหวัดปทุมธานี, นครปฐม, สมุทรปราการ, สมุทรสาคร, และนนทบุรี โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา และรายได้ ของประชาชนในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ กับความต้องการรายการวิสาหกิจชุมชนและคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิสาหกิจชุมชน ผลจากการวิจัยนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 21 - 30 ปี การศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาและ ปวช. ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว รายได้อยู่ในระดับต่ำ คือ 5,001-10,000 บาทต่อเดือน ส่วนพฤติกรรมการรับฟังวิทยุโดยทั่วไป กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ฟังวิทยุเป็นประจำทุกวัน โดยฟังเฉลี่ยวันละ 2 - 4 ชั่วโมง โดยช่วงเวลาในช่วงเช้าที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังวิทยุ คือ 9.00 - 10.00 น. ส่วนช่วงเวลาในช่วงบ่ายที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังวิทยุ คือ 16.00 - 17.00 น. และช่วงเวลาในช่วงค่ำที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับฟังวิทยุ คือ ตั้งแต่ 21.00 น เป็นต้นไป โดยรายการที่ฟังเป็นรายการประเภทบันเทิงมากที่สุด ในด้านความต้องการรายการวิสาหกิจชุมชนพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ต้องการเนื้อหาเกี่ยวกับธุรกิจค้าขาย และงานบริการ

โดยสัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่ต้องการเนื้อหาที่มาจากท้องถิ่น ส่วนประกอบของเนื้อหา รายการส่วนใหญ่ต้องการเนื้อหาประเภทข่าวและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและไม่ต้องการให้มีโฆษณา ในรายการวิทยุชุมชน ด้านรูปแบบรายการนั้น ส่วนใหญ่ต้องการให้รายการวิทยุชุมชนมีรูปแบบ นิตยสารทางอากาศ มีความยาว 1 ชั่วโมง โดยให้ออกอากาศในช่วงค่ำ (18.00 น. เป็นต้นไป) ของทุกวัน ในส่วนของผู้ดำเนินรายการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้มีผู้ดำเนินรายการ 2 คน เป็นเพศชาย 1 คน และ เพศหญิง 1 คน ส่วนความต้องการคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการผู้ดำเนินรายการที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ตลอดจน เพื่อนร่วมงาน และควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ อีกทั้งควรมีน้ำเสียงเป็นกันเอง กับผู้ฟัง ไม่ว่าจะเป็นการอ่าน เล่าเรื่อง หรือพูดคุย เพื่อให้สิ่งที่สื่อออกไปสื่อความหมายได้และ น่าสนใจ ด้านความสัมพันธ์ของตัวแปรระหว่างคุณสมบัติทางประชากรศาสตร์กับความต้องการ รายการวิทยุชุมชน พบว่า 1) อายุและอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความต้องการเนื้อหา รายการ, รูปแบบ รายการและเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน 2) การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความต้องการ ด้านเนื้อหา รายการและเวลาในการออกอากาศ 3) เพศ มีความสัมพันธ์กับความต้องการความถี่ ในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน 4) รายได้ มีความสัมพันธ์กับความต้องการรูปแบบรายการ และเวลาในการออกอากาศรายการวิทยุชุมชน ส่วนความสัมพันธ์ของตัวแปรระหว่างลักษณะ ทางประชากรศาสตร์กับความต้องการคุณสมบัติของผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน พบว่า เพศ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความต้องการคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพของผู้ดำเนินรายการ วิทยุชุมชน

ศิริพร-สงขลธรรม (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของรายการวิทยุเพื่อชุมชนกับ ประชาคมสงขลา การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาบทบาทของรายการวิทยุเพื่อชุมชนกับ ประชาคมสงขลา รวมทั้งการวิเคราะห์การก่อเกิดประชาคมที่เป็น โครงสร้างรองรับการปฏิรูปสื่อ ตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ผลการวิจัยพบว่า รายการวิทยุเพื่อชุมชน มีบทบาทเป็น เครื่องมือในการทำหน้าที่แจ้งข้อมูลข่าวสารเท่านั้น ไม่มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การแสดงออกของผู้รับฟังได้ รายการวิทยุเพื่อชุมชนในจังหวัดสงขลา มีลักษณะตามแนวคิดของ วิทยุชุมชน ด้านการเข้าถึงสื่อ แต่ยังมีได้เข้าถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมในระดับรายการ หรือระดับ สถานีวิทยุกระจายเสียงเลย ทั้งนี้คงเป็นไปได้ ตามโครงสร้างใหม่ของ มาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ในอนาคต การศึกษาการก่อเกิดของประชาคมสงขลา พบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีความ สำคัญในการก่อเกิดประชาคมสงขลา ในแง่ของการมีกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม รณรงค์ร่วมกัน การก่อเกิดและคงอยู่อย่างต่อเนื่องของประชาคมสงขลา เกิดจากความเข้มแข็ง ของกลุ่มบุคคลแกนนำได้แก่ นางพรรณนิภา โสคติพันธุ์ นางอัมพร ศรีประสิทธิ์ และนายไพฑูรย์ ศิริรักษ์ ที่มีบทบาทสำคัญ อันเป็นเอกลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสงขลาอย่างแท้จริง

สวภัทร ปุຍพันธ์ (2543) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของประชาชนใน กรุงเทพมหานคร ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุชุมชนร่วมด้วยช่วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยส่วนบุคคลและพฤติกรรมการใช้สื่อวิทยุชุมชนของผู้ฟังที่มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในรายการ ร่วมด้วยช่วยกันรวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในรายการร่วมด้วยช่วยกัน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในรายการร่วมด้วยช่วยกัน คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ความเชื่อถือในรายการ ร่วมด้วยช่วยกัน มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ฟังกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นเพศชาย เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ผู้ที่จบการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และผู้ที่มีระดับ ความเชื่อถือในรายการร่วมด้วยช่วยกันในระดับสูงจะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ในระดับสูง โดยการให้การช่วยเหลือ ณ ที่เกิดเหตุและเข้าร่วมใน โครงการของรายการร่วมด้วยช่วยกัน ระดับแรงจูงใจทางจิตวิทยาสังคมพบว่า แรงจูงใจที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ในรายการร่วมด้วยช่วยกัน ได้แก่ ความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม ความต้องการ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ความต้องการใช้เวลาว่างความรู้และความชำนาญให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบสนองต่อระดับแรงจูงใจทางจิตวิทยาอื่น ได้แก่ ความต้องการความภาคภูมิใจ แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ส่วนอายุ อาชีพ รายได้ ภูมิลำเนา ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไข ปัญหาในรายการร่วมด้วยช่วยกัน ปัจจัยด้านพฤติกรรมการใช้สื่อวิทยุชุมชน อันได้แก่ วัตถุประสงค์ ระยะเวลาและความถี่ในการติดตามฟังรายการร่วมด้วยช่วยกันประโยชน์ที่ได้รับจากสถานีวิทยุชุมชน ช่วง “ร่วมด้วยช่วยกัน” และ “การรายงานข่าวสารจรจร” รวมทั้งระดับความพึงพอใจที่ได้รับจาก การฟังรายการมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในรายการร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งพบว่า หากผู้ฟังกลุ่มตัวอย่างติดตามฟังรายการเป็นระยะเวลานานและเปิดฟังบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องและมี วัตถุประสงค์ในการเปิดฟังรายการร่วมด้วยช่วยกันเพื่อต้องการมีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัวก็จะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในระดับสูงโดยการให้ความช่วยเหลือ ณ ที่เกิดเหตุ และเข้าร่วม โครงการของรายการร่วมด้วยช่วยกัน ซึ่งจากประโยชน์ที่ผู้ฟังกลุ่มตัวอย่างได้รับจาก รายการช่วงการร่วมด้วยช่วยกันและการรายงานข่าวสารจรจรที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ได้ตามความต้องการจะส่งผลให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในระดับสูงมากกว่าประโยชน์ที่ผู้ฟังได้รับจาก รายการช่วงอื่น ๆ ปัจจัยเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสาร พบว่า ผู้ฟังกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ช่องทางการสื่อสาร แบบทางเดียวหรือมีการตอบกลับล่าช้ากลับมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือ ณ ที่เกิดเหตุและ เข้าร่วมใน โครงการของรายการร่วมด้วยช่วยกันมากกว่าผู้ฟังกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ช่องทางการสื่อสาร แบบสองทางที่มีการโต้ตอบทันทีระหว่างผู้สนทนา ซึ่งต้องรอนานและติดต่อยาก ส่วนการชักจูง โดยบุคคลไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในรายการร่วมด้วยช่วยกัน

จิระวรรณ ตันกูรอนันท์ (2542) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วม บทบาท รวมทั้งปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีสวนใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนแม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจในรายละเอียดของการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยมีแนวคิดที่จะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การส่งข่าวประชาสัมพันธ์ในรายการ การเป็นผู้ดำเนินรายการ การร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร การร่วมเป็นคณะกรรมการผลิตรายการ และการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน ด้านบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนทุกคนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านการให้ความรู้และการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนรวมทั้งการวางแผนจัดการวิทยุชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวิทยุชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาแสดงความเห็นตรงกันว่าปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดการเป็นปัญหาอันดับหนึ่ง ตามด้วยปัญหากฎหมาย ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยและปัญหาความรู้ความชำนาญซึ่งได้เสนอแนวทางแก้ไขว่าในเรื่องค่าใช้จ่ายนั้นอาจต้องให้หน่วยงานราชการสนับสนุน ส่วนปัญหากฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้ เช่นเดียวกับปัญหาความรู้ความชำนาญ ส่วนปัญหาความมั่นคงปลอดภัยนั้นเป็นปัญหาด้านชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนดังนั้นในการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนต้องพิจารณาพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลเกินไป สำหรับสมาชิกชุมชนจากการสนทนากลุ่มพบว่าสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องการจัดการวิทยุชุมชนมาก่อน แต่ถ้าให้เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนก็สนใจที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยเห็นว่าควรจะมีค่าตอบแทนให้ด้วย

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศสรุปได้ว่า ปัจจุบันวิทยุชุมชนเกิดขึ้นอย่างมากมายในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ จากการก่อตั้งด้วยงบประมาณไม่มากมาย ภายใต้บริบทของกฎหมายที่มีข้อกำหนดตรงกันว่า วิทยุชุมชนต้องมีกำลังส่งเพียง 30 วัตต์ รัศมีการออกอากาศครอบคลุมพื้นที่ภายใน 15 ตารางกิโลเมตร เสาอากาศในการส่งสัญญาณต้องสูงไม่เกิน 30 เมตร เป็นเบื้องต้น โดยวิทยุชุมชนมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ การดำเนินการ โดยอิสระ ไม่มุ่งแสวงหาผลกำไร กระทำการเพื่อประโยชน์ต่อคนในชุมชนเป็นสำคัญ ในแต่ละพื้นที่หรือสถานีจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชน บางสถานีที่บริหารจัดการไม่ดีก็ต้องปิดตัวลง ส่วนสถานีที่บริหารจัดการดี เน้นการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชน โดยประชาชนมีความรู้พื้นฐานและรู้จักวิทยุชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิทยุชุมชน วิทยุชุมชนมีการนำเสนอรูปแบบรายการที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ฟัง มีผู้ดำเนินรายการที่เหมาะสม มีงบประมาณในการบริหารสถานี และแสดงให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริงก็สามารถคงอยู่ได้และมีการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

งานวิจัยต่างประเทศ

McKay (2004) ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมพลังชุมชนบนคลื่นอากาศ กรณีศึกษา วิทยุชุมชนในหมู่บ้านประมง Ghanaian ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ บทบาทของวิทยุชุมชน ต่ออาชีพของชาวประมงในหมู่บ้านทางตะวันออกเฉียงใต้ของ Ghana โดยให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางหน้าปดวิทยุ ทำให้สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน โดยผ่านสื่อที่เรียกว่าวิทยุชุมชน ทั้งทางด้านข้อมูลข่าวสาร การงาน ตลอดจนการถ่ายทอด ทางวัฒนธรรม เป็นการถ่ายทอดทอดความรู้สึกนึกคิดและความไว้วางใจระหว่างกัน

Bosch (2003) ทำการศึกษาเกี่ยวกับวิทยุชุมชนและประเด็นการศึกษาที่แอฟริกาใต้ จากมหาวิทยาลัย โอไฮโอ (Ohio) โดยการศึกษาผ่านวิทยุในชุมชนเมือง โดยมีการวิจัยเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของวิทยุ และการใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อในการบอกเล่าเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชนชั้น และความแตกต่างทางสีผิว ช่วยให้ทุกคนเกิดความเข้าใจระหว่างกัน โดยใช้วิทยุชุมชนเป็นตัวชี้ทางไปในทิศทางที่ถูกต้อง

Pierce (2002) งานวิจัยนี้เป็นการใช้ระบบสื่อสารมวลชนเพื่อประโยชน์ในเชิงประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม คือให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยใช้สื่อกลางคือ สื่อมวลชน การมีส่วนร่วมของสื่อมวลชนต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยหรือเสรีทางความคิดนั้น โดยเฉพาะการนำวิทยุชุมชนซึ่งนับว่าเป็นสื่อมวลชนขนาดเล็กแต่ค่อนข้างที่จะได้ผลในเรื่องของ การตอบกลับจากประชาชน สามารถที่จะบ่งบอกถึงข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นและร่วมกันแก้ไขปัญหาได้ โดยเร็ว ก่อให้เกิดสังคมแบบประชาธิปไตยขนาดย่อมขึ้นในชุมชนได้

Sharma (1999) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาของวิทยุชุมชนกับการถ่ายทอด วัฒนธรรมของเอเชียใต้ ซึ่งเป็นการศึกษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านทางคลื่นกระจายเสียงของ วิทยุชุมชน การวางผังรายการ การจัดรายการที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมาคล้าย ๆ กับการสอน เพียงแต่ว่าเป็นการเรียนการสอนโดยผ่านทางวิทยุชุมชนแทนการเรียน การสอนแบบอื่น มีการพูดคุย เปิดเพลงและสอดแทรกเรื่องธรรมเนียมนิยมประเพณีเกี่ยวกับชุมชน เข้าไปด้วยทำให้ผู้ฟังค่อย ๆ ซึมซับการถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยทำให้ผู้ฟัง ไม่รู้สึกเบื่อเหมือนกับการถูกสอน

Fairchild (1997) แห่งมหาวิทยาลัย Buffalo ที่นิวยอร์ก เขาทำการวิจัยเกี่ยวกับ วิทยุชุมชนและวัฒนธรรมทั่วไป ความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่สามารถตรวจสอบได้จากการเข้าถึงสื่อ และหลักความยุติธรรมในชาติอเมริกาเหนือ วิทยุชุมชนที่อเมริกาเหนือยังมีความรู้สึกขัดแย้งกันของ ผู้ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อมวลชนเพียงพอ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบคลื่นวิทยุ 2 คลื่น คือ CIUT 89.75 ที่ในตัวเมืองโตรอนโตและคลื่น CKRZ-FM สถานีใกล้เคียงกับเมืองเบรนท์ฟอร์ด เมืองออนตาริโอ ซึ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างทางสังคมของ 2 สถานีที่เกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศสรุปได้ว่า วิทยุชุมชนในต่างประเทศส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือสื่อสารในการถ่ายทอดข่าวสาร เรื่องราว วัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญของวัตถุประสงค์ในบทบาทของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ยังมีผู้วิจัยและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องของวิทยุชุมชนแตกต่างกันออกไป ทั้งข้อดีและข้อจำกัดในแต่ละชุมชน และในส่วนของคลื่น FM 98.75 MHz วิทยุชุมชนคนบางแคว ตำบลบางแคว อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งผู้วิจัยต้องการทำการศึกษาวิจัยนี้มีอุปสรรคปัญหาเช่นกัน ทั้งด้านกำลังส่ง รูปแบบรายการ และการต่อต้านบางสิ่งบางอย่างจากภายในและภายนอกชุมชน ทั้งประเด็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และการเมืองท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัยถึงบทบาทของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป